

ROTTERDAM ONDER DE BATAAFSCHE REPUBLIC

DOOR MR. F. C. KOCH¹⁾

ROTTERDAM ONDER PROVISIONEEL BESTUUR

II

DE ASSIGNATEN

REEDS eerder is iets medegedeeld over de moeielijkheden door de assignaten veroorzaakt. Daar het Fransche leger uitsluitend in assignaten betaald werd, moest er een regeling getroffen worden, en daar de Franschen de macht hadden, viel die regeling geheel in hun voordeel uit.

Maandag 2 Februari kondigden de provisioneele representanten van het volk van Holland een publicatie af, waarbij zij bepaalden, dat alle winkeliers verplicht zouden zijn aan alle Fransche militairen of andere personen tot het leger behorende „kleine noodwendigheden” te leveren tegen assignaten, die alleen voor dit doel op 9 stuivers de livre gesteld werden. Teneinde misbruik te voorkomen moesten alle winkeliers dagelijks aan de municipaliteiten of aan hen, die door dezen aangewezen zouden worden, opgave doen van de hoeveelheid assignaten door hen ontvangen.

Iedere week moesten de ontvangen assignaten bij de municipaliteiten ingeleverd worden. Zij zouden daarvoor of geld of bewijzen van ontvangst vanwege de stad krijgen, welke laatste bij iedere transactie voor de volle waarde aangenomen zouden moeten worden. Zij, die deze bewijzen weigerden in betaling te nemen, of op eenigerlei wijze fraude pleegden, zouden niet alleen met een boete maar ook met lijfstraffen ja zelfs met den dood gestraft kunnen worden. Het bedrag, dat een winkelier aan een Fransch soldaat aan „kleine noodwendigheden” mocht leveren, zou nooit hooger dan 10 livres mogen zijn en dit zou alleen bij vertoon van een geschreven order van zijn superieur geschieden. Deze orders moesten met de assignaten aan de municipaliteiten ingeleverd worden.

1) Vervolg van Rott. Jaarboekje 1927 blz. 102-157.

Aan officieren mocht de winkelier voor een hooger bedrag leveren, maar ook weer alleen op vertoon van een order of schrift van zijn meerderen. Dit laatste bedrag zou met de Fransche representanten vastgesteld worden, die tevens scherp aan de soldaten zouden verbieden andere assignaten dan die zij als soldij ontvingen op deze wijze uit te geven.

De soldaten mochten in de herbergen kleine bedragen in assignaten besteden, mits die maar niet een bedrag van 2 livres te boven gingen. De herbergiers waren dan ook niet verplicht bij het inleveren hunner assignaten de geschreven orders over te leggen. Ingeval van misbruik en bedrog werden zij met de scherpste straffen bedreigd. Elke verkoop, vóór deze publicatie geschied, zou beschouwd worden als gedaan tegen specie. Tot slot werden diegenen, die zich niet aan deze bepalingen zouden houden, verklaard tot landverraders. Zij zouden, al naar zij verdienden, zelfs met den dood gestraft kunnen worden. Uitvoer van goud en zilver werd verboden, behalve naar de Oostzee en andere streken, waar uitsluitend in contanten betaald werd. Voor deze landen moesten zij, die het goud en zilver uitvoerden een cautie in metaal van driemaal het uitgevoerde bedrag stellen en zich verbinden de daarvoor te krijgen goederen weder in het land te brengen.

Deze publicatie gaf aanleiding tot de meening, dat daarbij aan de winkeliers verboden werd de assignaten uit vrijen wil aan te nemen. De provisioneele representanten vaardigden, vermoedelijk op last hunner Fransche collega's, nu een nadere publicatie uit, waarbij de winkeliers uitdrukkelijk gemachtigd werden de assignaten vrijwillig tot elk bedrag aan te nemen.

Op denzelfden dag, dat deze publicatie verscheen, besloten wethouders en raden van Rotterdam aan de afgevaardigden der stad in de vergadering van Holland te schrijven om nu toch alles te doen, om het in omloop brengen der assignaten te verhinderen en het verderfelijke van dien omloop voor ons land aan de representanten der Fransche natie onder het oog te brengen. Mochten die representanten er niets aan kunnen doen, dan zouden zij gaarne eene com-

missie naar Parijs zien gaan. Dit schrijven werd met spoed door burger Van Hoogstraten opgesteld en verzonden.

Pieter Paulus en Jan Huichelbos van Liender zonden op 2 Februari een brief aan het stadsbestuur, die vermoedelijk een antwoord op het bovengenoemd schrijven is. Daarin komen duidelijk de moeilijkheden der Nederlandsche onderhandelaars uit. Zij hadden geen andere kans dan zich te onderwerpen. Zij schrijven als volgt: „De moeilyke taak der assignaten, waarmede zooveel dagen ben bezig gehouden, heeft tot een finaal point moeten gebragt worden en alles wat daaromtrent gereguleert is, is maer provisoir. *Wat moeite wij genoomen en in wat bogten wij ons hebben gewrongen*, wij hebben van de representanten geen ander besluit kunnen verkrijgen, als dat die assignaten, die door de armée voor kleine benoedigtheden en detail of in 't kleyn worden uitgegeven, in circulatie moeten komen, maer absoluut geene andere, dat er geen adsignaten absoluut in de commercie moeten worden geadmitteert en in alle commerciële handelingen afgewezen, zoowel als voor buytenlandsche crediten. Dit alles heeft J. Beeldemaker uw kunnen zeggen, wij hebben ons naar de omstandigheden moeten schikken en vleyen ons zelve zoo min onereus mogelijk en volgens de inligtingen ons door de geconsuleerde deskundigen medegedeelt te hebben bijeengebragt; het zenden van deskundige personen naar Parijs is gisteren reeds voorgesteld en zal ten spoedigste in 't werk worden gesteld; kunnen onze medeburgers ons daartoe geschikte personen voorstellen, zal ten uysterste aangenaem zyn.” In een postscriptum volgt dan nog de mededeeling: „Geld willen de Representanten voor de Armée volstrekt niet hebben als daardoor openlijk blijk van discrediet zullende geven aan het fransche papiergeld, waaromtrent hunne orders allerstriktst zijn. Voorts kan men, Medeburgers, verzekeren, dat de representanten omtrent alles zoo wel gedisponeerd zijn als mogelijk is.”

Welk een last deze regeling zou worden voor den staat der geldmiddelen van ons land is licht te beseffen. In Frankrijk was dan ook op de tijding, dat de Franschen Holland binnengerukt waren, de louis d'or in waarde gedaald. Het raadslid J. F. Hofman had dit van burger Osy vernomen,

die bezoek ontvangen had van een Parijschen „negotiant”, welke hem had aangeboden 2 millioen livres in assignaten tegen drie stuivers de livre te leveren en tevens dit nieuws medegedeeld had. Op de mededeeling van burger Hofman werden de raadsleden Ellinckhuyzen en Hoogstraten naar Osy gezonden, om nadere inlichtingen in te winnen en werd ook aan de gedeputeerden der stad bericht gezonden.

Officieel bericht over het omtrent de assignaten bepaalde en het zenden eener commissie naar Parijs ontving de stadsregeering op 4 Februari. Eenige dagen later besloot deze, met het oog op de onderhandelingen over het „in trein” brengen der assignaten de deputatie der stad in den Haag te versterken. Deze deputatie zou dan met de afgevaardigden der andere Hollandsche steden, die door Rotterdam tot een bespreking uitgenoodigd waren, op Dinsdag 10 Februari des namiddags vier uur in het Logement der stad bijeenkomen om over de assignaten te spreken.

Over het verloop dier conferentie bericht een brief van het raadslid J. F. Hofman van den morgen van den 11 Februari, die met de burgers J. Beeldemaker en F. M. Smits als versterking der deputatie naar den Haag gegaan was, het volgende: „De onoverkomelijke zwarigheden in het onderwerp, waarmede gij ons hebt gelast, zijn oorzaak, dat gisteren avond nog weinig is verrigt en dat wij deezen morgen om 9 uuren weder vergaderen zullen. Ondertusschen vind ik mij verpligt UE. te informeeren, dat er vrij algemeen begreepen is, dat sommige kleine winkeliers, die van den eenen dag op den anderen leeven, genoodzaakt zullen zijn aanstaande Zaterdag om recepissen aan te houden en dat het zwarigheid in zig zoude kunnen hebben de inwisseling van de zodanige uyt te stellen. Hieromtrent zal een nadere Publicatie van Holland komen, waarbij provintiaale recepissen beloofd en al diegeene, welke zo lang wagten kunnen, vermaand worden de verwisseling uit te stellen. Ik melde UE. zulks om bijtijds op het ingereedheid brengen van Provisioneele recepissen van de municipaliteit bedagd te kunnen zijn en de verder daarbij vereyschte arrangementen te neemen.” Hij sprak aan het einde van dien brief de hoop uit, dat zij dien avond weer te Rotterdam zouden kunnen zijn.

De stad Brielle had de oproeping voor de conferentie te laat ontvangen en verzocht, daar zij geen gedeputeerden meer kon zenden, van het verloop der conferentie op de hoogte gehouden te worden. In deze stad en in Hellevoetsluis had men ook van de assignaten veel last. De winkeliers weigerden van hun toch al geringen voorraad aan de Fransche troepen, die geen ander geld dan assignaten hadden, iets tegen dat waardelooze papier af te geven.

De tot versterking der deputatie gezonden burgers brachten in de raadszitting van Donderdag 12 Februari verslag uit. Op de conferentie waren vertegenwoordigd geweest de steden Amsterdam, Haarlem, Leiden, Delft, Dordrecht, Gouda en Rotterdam. Eenparig kwam men tot het besluit, dat het inwisselen der assignaten tegen 9 stuivers de livre voor 's Lands finantien van onberekenbare gevolgen, vóór het Crediet der Natie buitenslands en derhalve voor de Commercie allernadeeligst en in het aanschaffen van alle noodwendigheden van vreemde landen een bijna onoverkomelijke hinderpaal was, waardoor totaal gebrek en alle akelige gevolgen van dien konden geboren worden."

Men kwam omtrent de volgende punten tot overeenstemming. 1. Dat de recepissen moesten zijn provinciaal, 2. gangbaar door de geheele provincie, 3. zonder interest, 4. moesten gezonden worden aan de Gemeenelands comptoiren ter verruiling tegen de recepissen, die provisioneel door de municipaliteiten waren uitgegeven en verder tegen assignaten op den voet der publicatie van 2 Februari, en 5. gecontrasigneerd in de steden, waar zij verwisseld zouden worden, door een daartoe gemachtigd persoon.

6. De provisioneele recepissen der municipaliteiten zouden buiten de zelve geen koers hebben.

7. De burgers, die niet door hun omstandigheden volstrekt gedwongen waren de assignaten dadelijk tegen recepissen te verwisselen, zou men er toe trachten te brengen met de inwisseling te wachten tot de provinciale recepissen gereed waren.

8. Bij het comité van financiën moest worden aangedrongen om duidelijk bij nadere publicatie te bepalen, dat alle verkoopen, contracten en engagementen vóór den datum der

publicatie of eigenlijk der afkondiging daarvan in de steden gedaan in specie zouden moeten worden voldaan.

9. Bij den president zou men er op aandringen, dat ten spoedigste door de Fransche representanten in het licht werd gegeven de door hem beloofde order aan de Fransche bevelhebbers ter bepaling der „kleine noodwendigheden”. Aan de officieren moesten stellige instructies gegeven worden om alle pogingen in het werk te stellen om fraudes te voorkomen. Er moesten zware straffen gesteld worden op het verkoopen der gekochte „noodwendigheden”.

10. Ook zou men nog bij denzelfde bewerken, dat ten spoedigste eene commissie gerugsteund door eenige kundige kooplieden naar Parijs werd gezonden, teneinde in de zaak zelve die veranderingen te brengen, die voor Frankrijk en Holland van egaal belang zijn.

Een naar den president getrokken commissie uit de afgevaardigden der verschillende steden bestaande, werd naar het comité van financiën verwezen; daar deelde men hun mede dat punt 8 was conform de geest van het placcaat, maar dat het nog nader zou worden verklaard. Punt 9 was in overweging bij het comité en dus werd de commissie verzocht, zoolang er geen generale voorziening was, te bewerken, dat door de onderscheiden municipaliteiten alle mogelijke voorzorgen tegen fraudes genomen werden. Punt 10 had gewacht totdat de meerderheid der Staten-Generaal uit nieuwe afgevaardigden bestond om dan „staatsgewijs” eene deputatie naar Parijs te zenden en, daar nu de gedeputeerden van Overijssel gekomen waren, zoo zou daarmee spoedig doorgegaan worden.

De gecommitteerden waren verder overeengekomen, dat men intusschen met de Fransche bevelhebbers in de steden moest overleggen en maatregelen beramen, waardoor fraudes konden voorkomen worden. Er moest nauwkeurig onderzoek gedaan worden of de soldaten de gekochte „noodwendigheden” weder aan de burgerij verkochten. Zulke handelingen moesten bij publicatie verboden worden op straffe van „bannissement, geldboeten of lijfstraffen”. Ook moest de winkelier gehouden zijn de assignaten aan de schriftelijke order te hechten en moest men nauwkeurig

letten op het gedrag der herbergiers en tappers en werden zij van fraude verdacht, dan moesten hun hunne acten afgenomen worden.

De Rotterdamsche gecommitteerden werden na het uitbrengen van dit lang en uitvoerig rapport voor hunne moeite bedankt.

Op Vrijdag 13 Februari werd de publicatie, de assignaten betreffende, in het Hollandsch en Fransch aangeplakt zonder dat er, zooals generaal Bonnaud verwachtte, eerst een decreet door de Fransche representanten uitgevaardigd was.

Te Rotterdam werden tot het opnemen en ontvangen der assignaten aangewezen de collecteurs der gemeenelandsmiddelen: Johannes Herrewijn en A. van den Donker in de Waag, Johannes Jansen in het zakkendragershuis, Jan de Breet achter de Grootte kerk, Jacob de Bruin en Huybert van Schaick in de eerste Lombardstraat en H. W. C. Crooswijk in de tweede Lombardstraat. Zij zouden iederen werkdag van 10—12 uur des voormiddags, Dirk Crooswijk zou op de Punt van 4—6 uur des namiddags zitting houden. Iedere collecteur moest twee boeken aanleggen, die om beurten naar het stadhuis gebracht moesten worden. Slechts die assignaten, die na 8 Februari ontvangen waren, mochten opgeteekend worden en dan alleen met de schriftelijke order der meerderen, zooals de publicatie bepaalde. Winkeliers en tappers waren verplicht hun ontvangen assignaten „specifecq” namelijk de hoeveelheid en de sommen op te geven.

De verwisseling zou te beginnen met 23 Februari iederen Maandag van 10—1 en van 3—6 uur geschieden. Met deze taak werden belast zes stadhuisbedienden, die daarvoor „gesalarieert en onder eede gebracht” werden. Een der naar Rotterdam gezonden verificateurs der assignaten zou hun ten dienste staan teneinde de valsche van de echte te onderscheiden.

Deze verificateurs begeleidden, naar het schijnt, de Fransche legers. Op 26 Januari hadden de Fransche representanten een decreet uitgevaardigd, waarbij citoyen Charton, commissaire verificateur des assignats, bevolen werd in alle steden der Vereenigde Nederlanden, waar hij dit noodig oordeelde, zijn bureaux te vestigen. Hij moest

zich met alle overheden in betrekking stellen teneinde de „fabricateurs, receleurs et distributeurs” van valsche assignaten te doen arresteeren. Met de municipaliteiten moest hij zich verstaan over de uit te vaardigen publicaties zijn werk betreffende. Valsche assignaten moesten met den naam der stad, waar zij ontdekt waren en met het woord „Faux” afgestempeld worden. De valsche assignaten moesten door Charton of zijn ondergeschikten aan de secretarie der steden, waar zij ontdekt waren tegen bewijs van ontvangst afgegeven worden. Charton moest zijn centraal bureau te Amsterdam vestigen en alle plaatselijke besturen met zijn handteekening in kennis stellen. Deze moesten zorgen voor een behoorlijk lokaal en de noodige schrijf- en kantoorbehoeften. Te oordeelen naar den voorraad valsche assignaten in het Rotterdamsch gemeentearchief¹⁾, moet het ambt der verificateurs veel omvattend geweest zijn.

Te Rotterdam verschenen de verificateurs Ernu en Verbroek. Charton kondigde hun komst aan het stadsbestuur aan. Op 11 Februari werd de in het decreet der representanten bedoelde publicatie gedaan en het kantoor der verificateurs gevestigd in het lokaal der societeit op het Westnieuwland. Het zou geopend zijn van 9-1 uur. Zoo spoedig mogelijk zou nog een tweede kantoor geopend worden. De verificateurs kregen reeds op 15 Februari van de stad voor hunne „extra ordinarius moeite”, zooals in het betreffende besluit staat, twee ankers wijn. Het lijkt wel of deze Fransche ambtenaren door dit douceur omgekocht moesten worden. De namen dezer verificateurs worden ook opgegeven als Hernu en Verknoeke.

Bij de inwisseling moesten twee der bedienden de assignaten met de permissiebiljetten vergelijken en aan den verificateur ter hand stellen. Van dezen kwamen zij in handen van twee andere bedienden, die de assignaten dan weer vergeleken met de boeken der collecteurs, een lijst opmaakten van de namen der officieren, die de permissiebiljetten gegeven hadden en van de namen der crediteuren. Zij maakten ook specifieke notitiën der assignaten en lias-seerden de permissiebiljetten, na deze van de assignaten

1) Een pak van de grootte van een kleine baal.

gescheiden te hebben. De vijfde bediende moest een contra-lijst houden van de ontvangen assignaten, het bedrag in Hollandsch geld tegen 9 stuivers de livre uitrekenen en de assignaten volgens hun waarde in pakketten in een kist deponeren. De zesde bediende had de berekening van den vijfden bediende na te rekenen en die tegen recepissen te verwisselen, waarvan hij een specifieke notitie te houden had. De recepissen, die hij overhield, moest hij, in het bijzijn zijner vijf collega's, in een kist met twee sloten bergen, waarvan twee der bedienden ieder een sleutel behielden. Op de dagen, dat er geen inwisseling was, moesten deze bedienden de lijsten overbrengen in boeken volgens het alfabet, ten einde fraude bij de inwisseling te voorkomen.

De recepissen werden vanwege de stad geteekend door wethouder Daniel de Jongh Az. en de raden G. W. de Vogel en N. van der Masch. Er zouden voorloopig 8500 recepissen uitgegeven worden tot een bedrag van f 125.325 gelijkstaande met 278.000 livres. De recepissen varieerden in waarde van $4\frac{1}{2}$ stuiver tot f 90. Deze commissie moest dagelijks aan burger Nicolaas Vink, die belast werd met het uitreiken der recepissen, zoowel aan de stadhuisbedienden als aan de later te noemen burgers, zooveel stuks tegen zijn handteekening ter beschikking stellen als hij oordeelde noodig te hebben.

Tot het verwisselen der assignaten werden mede nog aangesteld Alexander Stewart Junior, M. C. Delprat, Anth. W. Versfelt, Nicolaes Michiel Vink, Jan Hudig en Willem Obreen. Deze burgers kregen salaris en deden geheel hetzelfde als de zes bedienden. Stewart en Hudig hetzelfde als de eerste en tweede, Delprat en Obreen als de derde en vierde, Versfeld als de vijfde en Nicolaas Vink als de zesde bediende.

De stedelijke recepissen zouden later tegen provinciale recepissen verwisseld worden.

Maandag 23 Februari werd met de inwisseling van 10–1 en van 3–6 uur in de weeskamer op het Raadhuis begonnen. Dit werd door een publicatie aan de burgerij bekend gemaakt. Men zou daarmee op iederen volgenden Maandag doorgaan, slechts één persoon tegelijk werd in de weeskamer toegelaten.

Hadden deze burgers niets te doen, dan moesten zij zich aan het bureau der verificateurs vervoegen, teneinde de echte van valsche assignaten te leeren onderscheiden.

Aan het einde van het bestuur der provisioneele wet-houders en raden waren er 2200 recepissen aan burger Vink tegen zijn kwitantie ter hand gesteld tot een bedrag van f 53.955 of 119.900 livres. In de ijzeren kist in de weeskamer bleven dus berusten 6300 recepissen tot een bedrag van f 73.170 of 158.600 livres. De sleutels der kist werden door de commissie aan de vergadering overgeleverd, waarna de leden bedankt werden, terwijl ook de kwitanties van N. Vink in de ijzeren kist gedeponneerd werden.

Degenen, die met de provisioneele recepissen gelukkig gemaakt waren, ondervonden nog allerlei teleurstellingen. De collecteur van den impost op koffie en thee, H. van Schaick, weigerde volstandig de provisioneele recepissen der municipaliteit in betaling te nemen. Hij werd voor den Raad ontboden en deelde daar mede, dat hij order gekregen had geen andere dan provinciale recepissen in betaling aan te nemen. Voor alle zekerheid had hij de hem aangeboden recepissen naar den landsontvanger Bichon gezonden. Deze had hem echter aangezegd ze niet in betaling te nemen.

Heel wat assignaten werden ook bij de inwisseling geweigerd, daar de gedane inkoop niet gerangschikt konden worden onder de „kleine noodwendigheden”. De benadeelde winkeliers wendden zich daarop tot generaal Bonnaud, die daarover aan den Raad het volgende schrijven richtte:

„Une multitude d’habitans de cette commune, Citoyens, viennent se plaindre à moy de ce qu’ont fait des difficultés pour leur rembourser les ventes qu’ils ont faites à Differents individus faisant partie de l’armée françoise, sous pretextes que les objets vendus ne sont pas de première nécessité je vous observe que plusieurs de ces plaintes sont fondées en raison de ce que ces mêmes objets sont bas, souliers, bottes, mouchoirs. Il est par conséquent yndispensablement nécessaire à ceux qui les ont acquis, je vous invite en consequence à prendre à ce sujet les mesures pour faire sesser ces réclamations sans quoi nos deffenseurs ne trouverez bientôt plus rien, alors on serois obligé à *des moyens qui*

seroit peut ettre moins avantageux aux deux nations."

Het stadsbestuur antwoordde hem, dat geen klachten van dien aard bij hen ingekomen waren. Wel wisten zij, dat van eenige winkeliers, die „des objets de luxe" verkocht hadden, de assignaten voorloopig niet waren ingewisseld. Hetzelfde was het geval met de brandewijnverkoopers, die niet in het klein, maar in het groot verkochten en die geweldige hoeveelheden assignaten ingeleverd hadden. Deze burgers hadden zich nu zeker tot den generaal gewend en misbruik van zijn vertrouwen gemaakt. Zij vroegen verder Bonnaud om, wanneer zich in het vervolg burgers met hun klachten bij hem mochten vervoegen, deze naar het stadsbestuur te willen verwijzen.

Onder degenen, die zich beklaagden, behoorden ook de hooi- en stroowerkers, die voor de Franschen werkten. Zij kregen alleen assignaten in betaling, waarmede zij niets konden beginnen. Op een klacht bij den Raad kregen zij van stadswege eenig geld op rekening. Later werd op voorstel van het raadslid Van Hoogstraten, besloten hen maar voor stadsrekening te betalen en de assignaten, die zij van den Franschen magazijnopzichter kregen, daarvoor in de plaats aan te nemen.

Een brief van den Raad van 7 Februari aan het comité van financiën in den Haag laat duidelijk de bezwaren kennen, die het uitgeven der assignaten hier te lande medebracht. Daarin wordt gezegd:

„Het werk van de assignaten word hoe langer hoe neeteliger. Wij hebben alles uitgedagt wat mogelijk is, niet slegts om fraudes voor te komen, maar ook om de verwisseling van dien tegens recepissen zooveel doenlijk te bepalen, dan naar mate wij ons beijveren om het getal van de aan te bieden assignaten te verminderen doen er zig nieuwe bronnen op om dat getal te vermeederen, bij voorbeeld de generaal Bonnaud heeft aanbesteed 700 paar schoenen, hij zal die betalen in assignats en men vergt ons die assignats tegen 9 stuyvers Hollands aan te nemen. Heden komt een Frans officier van Gorinchem, om voor 15 officieren van zijn bataillon laken voor monteringen te koopen.

Deze twee posten kunnen onder benoedigtheden voor

militaire geteld worden, maar 'tgeen verder gaat en waaromtrent wij ons indedaad verleegen vinden is de verging van den commissaris over de vouragiën gevoegt bij den eisch van hondert man tot het transporteeren van vouragie gebruykt, en in assignaten tegen 50 sols daags betaald wordende, dat wij voor die assignats ook recepissen geven, de letter van het placcaat brengt het niet meede, dan zoo wij weygeren, zal het volk weygeren te werken en wij zullen genoodzaakt worden op requisitie werkvolk te bezorgen.

Het placcaat is met een goed oogmerk in de wereld gekomen, maar werkt thans volstrekt tegen ons. De Franschen geeven nu hunne assignaten uit tegens 9 st., daar zij die bevorens voor 6, 5 en 4 afstonden en dan nog alles duur betaalden, er is geen mogelijkheid die cendentie(?) thans zoo hoogst nadeelig voor onze finantien den bodem in te slaan, en de assignaten te beschouwen als vreemde spetien die yder taxeert naar goeddunken! te meer daar de order der representanten voor de militairen nog niet gekomen is, de officieren daarvan onkundig zijn en staande houden dat zij geen permissiebiljetten om te koopen van hunne chefs noodig hebben."

Verder drong het stadsbestuur op verandering aan, daar het overtuigd was, „dat de ruine van ons land noodwendig zal volgen, zoo het plan in stand blijft en de assignaten tegen 9 stuivers uitgegeven kunnen worden."

Half Februari verscheen in Rotterdam de „commissaire des guerres Villain faisant fonction d'ordonnateur". Deze burger reisde met een gevolg van zes personen en bestelde bij den kok Beysack een „diné fastueux", zooals wethouders en raden het in hun schrijven noemden. De kok had eerst de order aangenomen maar was later komen zeggen, dat hij, om hetgeen hij voor het diner noodig had te koopen, een permissiebiljet van Villain noodig had. Villain gaf hem dit, maar eenigen tijd later verscheen de kok weer en verklaarde, dat hij niets kon leveren zonder verlof van het stadsbestuur. Villain wendde zich nu met een brief vol klachten tot den Raad. Daarin zeide hij o.a.: „Je ne connois pas de pays dans le monde où l'on n'ait le droit d'exiger d'un traiteur qu'il nourrisse les étrangers, à moins d'une malveillance parti-

culière et je ne peux pas supposer ici ce motif à l'égard des français dont la bonne conduite a dû captiver votre attachement et vous imposer la réciprocité. Je vous prie donc de vouloir bien ordonner au traiteur de me fournir aujourd'hui à diner pour moi et mes secrétaires composant six personnes à charge de le payer en assignats attendu que pour les premiers besoins de la vie le droit de les refuser ne doit pas exister à l'égard de ceux qui n'ont pas d'autre monnaie. J'attends votre réponse sur le champ et je me propose d'en faire part aux représentants du peuple."

Het antwoord op dit schrijven luidde: „Les réquisitions fréquentes qui nous ont été faites successivement de plusieurs cotés surpassent de beau coup ce que l'état de nos finances nous permet de fournir; nous sommes convenus avec le commandant de la place de n'en pas accorder sans une requisition de sa part; vous voudrez bien, citoyen, vous en tenir à cet arrangement d'ordre pour ce que votre relation vous met en droit de demander. Verder wordt dan gezegd dat de assignaten hebben „un cours libre de gré à gré pour toutes les objets, mais les representants provisoires du peuple de la Hollande ne nous ont qualifiés d'échanger les assignats à un cours fixe que pour les objets de première nécessité." Tot slot werd er op gewezen, dat het door hem bestelde „diné fastueux" in geen enkel opzicht tot de „noodwendigheden" gerekend kon worden. Ofschoon het ongelijk geheel aan de zijde van den Franschman was, besloot men aan zijn kwartier een maaltijd voor zes personen voor stadsrekening te laten bezorgen.

Teneinde alle moeielijkheden, door het gebrek aan levensbehoefden en de assignaten en recepissen veroorzaakt, met de afgevaardigden der stad en het comité van financiën te bespreken, werd burger Van Hoogstraten naar den Haag gezonden. Deze schreef uit die stad, dat men toch vooral moest bepalen, dat de recepissen niet behoefden te worden aangenomen tot het betalen van oude schulden en tot voldoening van verbintenissen voor den datum der publicatie aangegaan, daar zij aan alle landscomptoiren geweigerd werden en men dus ook particulieren niet kon dwingen ze te ontvangen; ook beval hij aan, dat men voor schulden na dato

der publicatie aangeaan, zou verbieden deze enkel met recepissen te betalen; dit zou het klinkend geld geheel uit den omloop doen verdwijnen met al de heillooze gevolgen, die dit in Frankrijk gehad had. Hij stelde voor de afdoening dier schulden voor $\frac{3}{4}$ in goud of zilver en voor $\frac{1}{4}$ in papier te doen geschieden. Zoo meende hij, dat het geld in omloop zou blijven en het papier zijn waarde behouden zou. Hoogstraten sprak de vrees uit, dat, indien deze maatregel niet genomen werd, de prijzen van alle koopwaren sterk zouden stijgen, en wees op hetgeen te Dordrecht geschiedde; daar gaf men aan den payeur der Fransche troepen stedelijke recepissen en deze betaalde daarmee de soldaten en officieren. Dit ging wel tegen de intentie der Fransche representanten in, maar hij zou het toch zeer toejuichen, als Rotterdam dit voorbeeld volgde. Het zou een einde maken aan vele „guitereien” en veel moeite sparen, maar als het allerbeste beschouwde hij, als het kon gelukken de schikking omtrent de inwisseling der assignaten tegen 9 stuivers den bodem in te slaan.

Na zijn terugkeer bracht Van Hoogstraten nog een mondeling rapport uit. De gedeputeerden der stad en het comité van finantie hadden den raad gegeven zich tot de provisioneele representanten van het volk van Holland te wenden. Zoowel de gedeputeerden der stad als de leden van het comité waren „gepenetreert” van de „gefundeerdheid” der bezwaren, die door de stadsregeering aan hen kenbaar gemaakt waren. Zij wanhoopten echter aan een gunstige schikking en vreesden dat de vastgestelde inwisseling der assignaten zou blijven gelden, „tot zoo lange dat deze republicq formeel door Vrankrijk tot een independenten staat zoude zijn verklaard en onze gevolmagtigde Ministers door hun als zoodanig zullen zijn erkend”. Het comité van finantie zou de bezwaren van Rotterdam verwerken in de memorie, die het van plan was aan de Fransche representanten over de assignaten te zenden.

Wat betreft het betalen der arbeiders aan de Fransche magazijnen in assignaten, wist het comité geen middelen aan de hand te doen om de inwisseling dier assignaten te ontduiken en moesten dus ook de assignaten, door die werk-

lieden ontvangen, tegen 9 stuivers de livre ingewisseld worden.

De commissarissen van den schouwburg hadden op de aangeplakte biljetten in het Hollandsch en Fransch laten vermelden, dat de assignaten voorloopig aan den schouwburg niet in betaling zouden genomen worden. Zij hadden echter buiten den waard d.i. generaal Bonnaud gerekend. Deze eischte zes biljetten per compagnie, 144 biljetten in het geheel, voor de galerij en wilde die betalen met 15 francs in assignaten. Hij zelf wilde zich met zijn staf voor 25 francs in de maand, eveneens in assignaten te betalen, abonneeren. De generaal beweerde, dat de municipaliteit deze assignaten tegen 9 stuivers de livre zou inwisselen. Deze weigerde echter pertinent dit te doen, daarop lieten de commissarissen van den schouwburg de regeling aan den directeur van het gezelschap Snoeck over. Hij moest alles zoo voordeelig mogelijk voor de vereeniging en hem zelf schikken. Snoeck slaagde er echter eerst later in een regeling te maken. 15 Juli eerst kregen de militairen tegen lagere prijzen toegang tot den schouwburg.

Het laatste wat de provisioneele wethouders en raden ten opzichte der assignaten deden, was, dat zij aan Paulus Hartog opdroegen eene missive over deze zaak aan de provisioneele staten van Holland te ontwerpen en besloten de assignaten der werklieden aan de Fransche magazijnen tegen 9 stuivers de livre in te wisselen.

FINANCIËN, HANDEL EN LEVENSBEHOEFTE

Het zag er, zooals zeer begrijpelijk is, bij al deze lasten met de geldmiddelen niet rooskleurig uit.

Door den oorlog verkeerden de stadsfinanciën reeds vóór de omwenteling in slechten staat en na de omwenteling werd de nood zoo nijpend, dat de raadsleden op Donderdag 29 Januari door hun voorzitter werden aangemaand hunne gedachten te laten gaan hoe men op de beste wijze, hetzij door negotiatie van gelden, hetzij door belasting de stad aan de noodige middelen zou kunnen helpen. Zij moesten deze zaak maken tot een „point van serieuze besoigne”.

Onder het bestuur der provisioneele wethouders en raden zijn er geen maatregelen meer genomen tot het versterken der beschikbare middelen; slechts werden de gelden der stad, die bij de stadswisselbank stonden, overgeschreven van burgemeesters, regeerders en rekenmeesters der stad ten name van wethouders en raden en de bestaande belastingen en heffingen bestendigd.

De gestichten en instellingen van liefdadigheid hadden ook ongeveer alle met gebrek aan geld te kampen. Geld voor de betaling van spek, melk enz., voor de winteruitdeelingen, waarvan de leverantie bij inschrijving aan den laagsten inschrijver gegund was, hadden zij reeds niet meer van het provisioneel bestuur kunnen krijgen. Ook met de vrijheid van impost op de levensmiddelen die zij onder het vorig bestuur gehad hadden, was dit het geval. De collecteurs der gemeenelandsmiddelen hadden van het nieuwe landsbestuur last gekregen geen verdere ontheffing te verleenen. De Raad ontbood nu de collecteurs en den opziender van het zegel, Kattenburg. Hun werd voorgehouden, dat zij de bedoeling der provisioneele representanten van het Volk van Holland niet goed begrepen hadden. Deze hadden slechts een einde willen maken aan de vrijheid van impost der geprivilegieerde personen en hadden dit niet willen uitstrekken tot de meerendeels arme gestichten. Aan de collecteurs werd verzocht den gestichten vrijbiljetten te geven. Het stadsbestuur verklaarde zich bereid den collecteurs, als dit niet goedgekeurd werd, dit bedrag uit de stadskas te betalen. De collecteurs waren nu bereid de vrijbiljetten te geven; echter verzochten zij nog een „order en autorisatie” van schepenen. De vrijdom van den impost werd door de provisioneele representanten van het Volk van Holland niet toegestaan. Wel konden de gestichten en instellingen van liefdadigheid, waarvan de kas niet voldoende voorzien was om den impost op de levensmiddelen te betalen, telkens na drie maanden restitutie van het betaalde bedrag krijgen.

De collecten voor de armen brachten niet voldoende op om aan alle armen een uitdeeling te geven, hetgeen bij den algemeenen nood niet te verwonderen was; men moest

nu de uitkeering tot de niet gealimenteerde armen beperken.

Met den handel stond het al even slecht. De zee was door den oorlog met Engeland gesloten en men kon slechts onder neutrale vlag blijven varen. Voorloopig was ook door de nog steeds aanhoudende vorst de binnenvaart nagenoeg geheel gestremd. In den Haag was men dadelijk na de omwenteling op het denkbeeld gekomen een comité de commerce voor de provincie Holland op te richten. Pieter Paulus bewerkte, dat daarin uit Rotterdam opgenomen werden J. Beeldemaker voor de commercie, Rudolph Mees voor de financiën en Thomas Browne voor den graanhandel.

Ook te Rotterdam achtte men het raadzaam een dergelijk comité op te richten. De raadsleden Van Beeftingk en Hofman zouden met de burgers J. Beeldemaker en F. M. Smits daarover overleg plegen. Het resultaat van dat overleg was, dat zij voorstelden het op te richten comité in drie afdeelingen te splitsen, namelijk een voor den buitenland-schen handel, een voor de fabrieken en trafieken en een voor de financiën en de wissels. De eerste afdeeling bestond uit 7 leden: Antoine Perier, François Maurits Smits, Anthony van der Kun, Cornelis van Vollenhoven Jz, Jan Beeldemaker, Thomas Browne en Pieter Wachter; de tweede uit twaalf leden: Jan Jongeneel, looyer, Jacob Tavenraat, laken-verwer, Pieter de Kuyper, brander, Dirk Erkelens, azyn-maker, Isaac van Rijkevorsel, loodwitfabrikant, Hendrik de Vogel, fabrikant van zeem, leer en wol, Lucas Boon, mou-ter, Jacob Petrus Havelaar, raffinadeur, Frans van Vollenhoven, zeepzieder, M. M. de Monchy, brouwer, Bicker Caarten, fabrikant van carotten, en Johannes Lambert, stoker van sacharum saturni, terwijl de derde bestond uit zeven leden: Jan Pot, koopman, R. Mees, kassier, F. Blondel, M. P. Eberlein, secretaris van 't zeegeregt, Daniel Madry, makelaar, G. van der Pals en C. Lans.

De eerste en derde afdeeling brachten kort na de oprich-ting reeds een rapport uit over een brief van den burger Ketting aan de provisonееle representanten van het volk van Holland. Deze wilde het uitvoeren van spetie naar de Oostzeelanden verbieden teneinde te beletten, dat inwoners dezer gewesten hun eigendommen langs dien weg buitens-

lands brachten. Het comité wees er op, dat deze meening geheel „erroneus” was door de bepaling, dat hij die spetie naar de Oostzeelanden zond, een cautie van driemaal het uitgevoerde bedrag in metaal moest stellen.

De tweede afdeeling wees op de moeielijkheden, veroorzaakt door het gebrek aan kolen. Alle fabrieken waren namelijk hier ingericht op het stoken met kolen en niet met turf. De kolen kwamen vóór de omwenteling uit Engeland. Thans zou men ze uit de Zuidelijke Nederlanden moeten betrekken. Maar de Fransche representanten in die gewesten hadden alle kolen in het land van Brabant, Vlaanderen en Luik in requisitie gesteld. Het comité wilde, dat men zich tot de representanten hier te lande zou wenden om hen over te halen hunne collega's te bewerken, dat zij die kolen, die voor deze gewesten geschikt waren, zouden vrijlaten. Of er aan de representanten geschreven is en welke uitwerking deze brief gehad heeft, is niet bekend.

Behalve gebrek aan kolen was er ook gebrek aan turf. De firma Severijn van der Kloot en Zoon gaf aan den raad kennis, dat zij wegens gebrek aan brandstof haar zoutkeet zou moeten sluiten. Het stadsbestuur besloot nu „ten einde de burgerij niet in zeer aanmerkelijke verlegenheid te brengen” de lading van drie met Friesche turf beladen schepen, waarvan twee voor Zeeland en een voor Gelderland bestemd waren, in beslag te nemen. Deze turf zou dan aan de firma Severijn van der Kloot en Zoon verkocht worden.

Om den voorraad van granen binnen de provincie zooveel mogelijk te vermeerderen hadden de provisioneele representanten van het volk van Holland besloten den invoer van tarwe en roggemeel gedurende het jaar 1795 vrij te laten. In de stad Rotterdam bevonden zich, blijkens een opgave van Dinsdag 5 Februari door het stadsbestuur aan het comité van algemeen welzijn in den Haag verstrekt, 1123 last rogge, $54\frac{1}{2}$ last roggemeel, 62 last tarwe, 16 last haver, 9 stuks slachtbaar rundvee behalve 18 stuks, die reeds aan de slaggers verkocht waren, 16 boerenwagens en 186 paarden.

Bij de vele behoeften, waaraan voldaan moest worden, had deze voorraad niet veel te beteekenen en ook met den invoer van granen uit andere provincies en uit het buitenland

ging het niet naar wensch. De uitvoer uit de andere provincies werd sterk belemmerd, doordien een groot deel van den graanvoorraad door de Fransche representanten in requisitie gesteld was. Men begon al dadelijk het gebruik van granen voor de distilleerderijen en branderijen te beperken, maar dit hielp niet voldoende, zooals duidelijk blijkt uit eene memorie van het comité de commerce dezer stad, die door burger Pieter Wachter op Maandag 23 Februari in de vergadering van wethouders en raden werd overgelegd. Zij luidde als volgt:

„Dat de buitengewoone omstandigheden, in welke de Bataafsche Republiek zints eenigen tijd heeft verkeert, hebben veroorzaakt aan den eenen kant eene stremming van invoer en aan den anderen kant eene aanmerkelijke vermeerdering der consumptie van de eerste noodwendigheden des Levens, waarvan het natuurlijk gevolg zijn zoude een algemeene schaerscheid en gebrek van Levensmiddelen, indien niet in tijds gezorgd wierd om door gepaste middelen onder den Goddelijken Zegen, deze calamiteit voor 's Lands ingezetenen te voorkomen.”

„Dat de langdurige en steeds aanhoudende koude, zorgelijke uitzichten oplevert voor de gelukkige inzameling der te velde staande gewasschen, en het dus te noodzakelijker maakt om op andere hulpmiddelen bedagt te zijn, ten einde in de algemeene behoeften te kunnen voorzien.”

„Dat eindelijk in de meeste landen, rondom het territoir der Republiek gelegen, alreeds deze gevreesde schaerscheid van levensmiddelen werd ondervonden en dus maar van zeer weinig kanten eenigen aanvoer te verwagten is en dat, ongelukkig met de laatstgemelde de gewoone postroute en correspondentie, voor 's Lands handeldrijvende Ingezetenen is gesloten.”

„Het groote gewicht der hierboven aangevoerde onderwerpen heeft het committé van koophandel geen oogenblik willen doen verzuimen om bij wethouders en raden de volgende middelen en punten van voorziening aan derzelver ernstige deliberatiën voor te stellen”.

„1. Dat hoe eerder zo beeter de postroute naar Hamburg en de Oostzee werde gereguleert en dus de prompte en

geregelde afzending en aankomst der brieven derwaards werden aan den gang gehouden en dat zo de omstandigheden der tijden het noodzakelijk maaken de brieven ongesloten aan het postcomptoir te laten bezorgen, dat als dan ook hier ter stede eene commissie van luiden, buiten de commercie zijnde, werde benoemd om deeze brieven te examineeren en in orde bevonden zijnde vóór derzelve vertrek van hier behoorlijk te cachetteeren."

„2. Dat meede werde gezorgt, dat, bij het aanstaande open water, geene belemmeringen werden toegebracht, aan den gewoonen en vrijen handel tusschen de respectieve provinciën en de overige landen der Republiek tot het resort der Generaliteit behoorende, maar dat integendeel deeze inlandsche circulatie ten algemeenen nutte aan den gang gehouden word."

„3. Dat al verde tot besparing der voorhanden zijnde Graanen de volgende zaken in aanmerking komen.

a. Het doen ophouden of aenmerkelijk bepalen der branderijen of stokerijen.

b. Idem der fabrieken van stijfsel en poeder en den uitvoer der laatstgemelde articuls naar buitenslands.

c. Of niet het brood zoude kunnen worden gebakken gedeeltelijk van tarwe en gedeeltelijk van rogge; oftewel van tarwe alleen, doch (zo zulks genoemt werd) krop uit de zak (?) mits in dien gevalle de nodige bepaling gemaakt op de aflevering van het witbrood en het fijn of klein bakkersgoed.

d. Eindelijk of niet behoorde te worden verboden het bakken van hard of scheepsbrood op voorraad, terwijl in tijden van schaarsheid alle dergelijke middelen van voorzorg welke de vreeze voor gebrek doet bij de hand nemen, het gebrek zelve aanmerkelijk vermeedert, althans voor de schamele gemeente vervroegt."

„4. Dat de commercie niet duidelijk begrijpt en derhalve eenige elucidatie verlangt omtrent het placcaat der provisioneele representanten van het Volk van Holland in dato 14 februari l.l. over den vrijen invoer van tarwe en roggemeel of daarbij alleen wordt vrijgesteld het invoeren dan wel of daarbij verleent word *ook vrijdom van inkomende rechten?* En zo dit laatste daar niet onder begrepen is dan behoorde

te worden bepaalt, hoeveel ponden meel en last graan zal worden gerekent bij de betaling der inkomende rechten. Het committé is van begrip, dat zulks op 4500 % meel en graan zoude kunnen worden gestelt en dat men het ter Generaliteit of in de Provinciale Vergadering daarheen moest trachten te dirigeeren, dat voor een bepaalden tijd de vrijdom van inkomende rechten op de tarw, rogge en het meel werde geaccordeert en zulks ten spoedigste gepubliceert".

Deze memorie werd aan de gedeputeerden der stad in den Haag gezonden met verzoek, die in de vergadering van Holland ter sprake te brengen. Het lid van het comité voor de financiën en wissels Eberlein diende nog een memorie in waarbij hij de noodzakelijkheid betoogde om de schippers, die graan naar Rotterdam zouden brengen geheel in specie te betalen, daar zij anders niet zouden willen varen en anders de geheele graanmarkt verlopen zou. Ook dit stuk werd naar den Haag opgezonden.

Op denzelfden dag, toen dit stuk bij den raad kwam, verscheen daar ook de burger Willem Pot, die voor zijn huis van negotie, Jan Pot en Zoon, van Willemstad, Klundert, Zevenbergen en Oudenbosch 200 last tarwe wilde laten komen. Hij kon dit echter niet doen zonder verlof der Fransche representanten en dus vroeg hij het stadsbestuur hem een brief van voorschrijving voor de representanten te willen geven. Dit werd toegestaan en Willem Pot ontving het volgende schrijven: „Des circonstances de tout genre ayant concourru à diminuer infiniment notre provision de bleds, de façon meme à faire craindre un manque total de cet article indispensable, tous nos efforts se sont porté à persuader nos négociants de s'occuper efficacement des moyens à en fournir le marché de notre ville. — Nous avons le plaisir de voir que nos démarches ne sont pas sans succès, du moins une maison de commerce de cette ville sous la raison de Jean Pott et fils vient de nous informer qu'elle se flatte de pouvoir fournir sur notre marché environ deux cents lests de fromens. Pourvu que les representants françois, veuillent donner les ordres nécessaires aux commandants des troupes françoises et aux commissaires de la République de

ne gener en aucune façon, soit par des requisitions ou autres Empêchements le rassemblement de ces bleds ou leur libre transport pour cette ville.”

„Nous n’entrerons point, dans des détails sur l’urgence de cet objet, persuadés que tous ce que nous pourrions vous dire a cet égard n’échappera pas à vos lumières et que vous ne vous refuserez pas Citoyens représentans à nous prêter votre assistance dans une affaire si intéressante pour nos Concitoyens et dont la réussite doit prévenir les désastres qu’entraîne la disette des denrées de première nécessité. Plein de confiance dans vos dispositions gracieuses à notre sujet, nous n’avons aucunement hésité, de fournir cette lettre d’introduction au citoyen Guillaume Pott qui se propose d’aller demain à la Haye pour vous exposer de bouche les documents qui lui seront nécessaires pour pouvoir remplir nos vœux.”

De representanten weigerden hulp te verleenen bij den uitvoer van granen uit Noord-Brabant. Zij beweerden, dat hun tusschenkomst geheel onnoodig was en dat de requisities, aangezien zij gericht waren tot de bestaande autoriteiten, in geen enkel opzicht de onderhandelingen over het aankopen van graan voor de stad Rotterdam zouden belemmeren. Ook heette het in hun schrijven dat de Fransche bevelhebbers alles zouden doen om deze transactie tot stand te doen komen. Uit den brief van Van Hoogstraten uit den Haag van Dinsdag 26 Februari blijkt, dat op dien dag de granen op het eiland Flakkee en ten zuiden van den Moerdijk nog steeds in requisitie gesteld waren. De inwoners zouden hun graan gaarne op de Rotterdamsche markt willen verkoopen. Hoogstraten drong in zijn brief er nogmaals sterk op aan bij de representanten te bewerken, dat de requisities zouden worden opgeheven en dat het vervoer van granen door de geheele Republiek vrijgelaten zou worden. Gebeurde dit niet, dan zou in alle steden gebrek ontstaan, hetgeen ook ten nadeele der Franschen zou strekken.

Welke stappen er nog in deze zaak gedaan zijn is onbekend, maar den 3en Maart ontving het stadsbestuur een arrest der representanten, waarbij de handelsrelaties tusschen Holland, Frankrijk en de bezette gebieden hersteld werden.

Dit arrest schijnt ook een einde gemaakt te hebben aan het in requisitie stellen der graanvoorraden.

Over de visscherij in die dagen is weinig bekend; slechts dit is zeker, dat de Fransche representanten zich ook met dit bedrijf bemoeiden. De provisioneele staten van Holland vaardigden den 20 Februari, op last der representanten, eene publicatie uit, waarbij bepaald werd, dat de visschers, als zij in zee wilden gaan, van den (Franschen?) commandant hunner woonplaatse, of als die er niet was, van de municipaliteit een behoorlijk paspoort moesten ontvangen, vermeldende den naam van het vaartuig, van den schipper en de overige opvarenden en den tijd, waarop uitgevaren werd. Officieren en municipaliteiten moesten vaartuig en bemanning streng onderzoeken. Werden er bij dit onderzoek geen brieven, papieren, koopmanschappen of andere zaken, behalve hetgeen de visschers voor hun reis noodig hadden, gevonden en bevonden er zich geen personen aan boord, buiten degenen, die de vischvangst uitoefenden, dan werden de paspoorten afgegeven en moest het vaartuig dadelijk zee kiezen.

Bij terugkeer uit zee werden vaartuig en bemanning weer streng onderzocht. Op hetzelfde paspoort mochten zij, ook ingeval er bij de bemanning niets veranderd was niet uitvaren tenzij de officier of de municipaliteit dit op het paspoort had aangeteekend. De visschers, die tegen deze voorschriften handelden, zouden als verraders van het lieve vaderland tot zelfs met den dood gestraft kunnen worden.

SOCIETEITEN EN OPROEREN

Te Rotterdam was er vóór de omwenteling slechts één groote societeit, die aan het Westnieuwland gevestigd was. De leden waren Oranjegezind. Natuurlijk werd dadelijk na de omwenteling al het mogelijke door de patriotschgezinden gedaan om die societeit gesloten te krijgen. Dit is betrekkelijk spoedig gelukt. Onder de nieuw opgerichte societeiten bekleedde die der volksvrienden de eerste plaats. Daar verzamelden zich de vurigste patriotten onder leiding van de leden van het Rotterdamsche comité revolutionnaire. Deze

volksvrienden maakten het de zeer gematigde municipaliteit op allerlei wijzen lastig.

Deze societeit kwam bijeen in het logement de stad Brussel op de Delftschevaart. Zij zeide in haar wetten en schikkingen, dat zij zich slechts beschouwde als een deel der burgerij en dat zij zich uit dien hoofde nooit als de stem des volks zou kunnen aanmerken, maar zij handelde niet naar die woorden en trachtte herhaaldelijk, ook zelfs met geweld, hare meening door te zetten. Haar doel was (altijd volgens die wetten) nuttige en aangename conversatie, het lezen der nieuws- en andere dagelijks uitkomende papieren en het elkander inlichten over de gronden van een wel ingericht volksbestuur. In de societeit werden niet toegelaten zij, die zich door het teekenen van requesten of adressen of door hun oproerig gedrag hadden doen kennen als toegedaan aan het „geweldadig huis van Oranje”.

Nadat een eerste door burger Oudheusden gedane poging om een kerk, hetzij de Remonstrantsche of de Engelsch Episcopaausche voor eene Algemeene burgersocieteit in te richten was afgewezen met verwijzing naar het feit dat de stad nog nimmer voor een societeit gezorgd had en dat de slechte staat der stadsfinanciën zulk een uitgaaf niet toeliet, werd later toch van overheidswege opgericht de Gemeenebestgezinde burgersocieteit te Rotterdam, die zoowat alle stemgerechtigde burgers omvatte en die na de sluiting der societeit „de volksvrienden” het stadsbestuur ook weer veel last bezorgde; echter waren daar de vurige patriotten niet zoo in de meerderheid als in die der volksvrienden. Deze societeit had tot zinspreuk:

„De zucht voor 't Volksbelang,
Vereent dees broederschaer
En vormt voor 't Vaderland
Den Held en Redenaer”.

Ook deze societeit beschouwde zich slechts als een deel der burgerij en wilde de burgers in de gronden eener wel-geregelde volksregeering voorlichten. Leden konden alleen zij worden, die de verklaring van de rechten van den mensch en burger hadden afgelegd. Zij zouden te lezen krijgen alle

nieuwspapieren zoowel dag- als weekbladen, die het comité tot de huishoudelijke schikkingen dienstig oordeelde tot het verlichten van het verstand, het verbeteren der zeden en tot het bevorderen der betere kennis van de eeuwige en onvervreemdbare rechten van den mensch en burger. Bij al dit moois wilde de societeit „op de gronden eener ware vrijheid en geregelde gelijkheid, de hartelijke gevoelens van zuivere broederschap bevorderen, den knoop der geheiligde Eendracht, onlosmaakbaar gelegd, nauwer aantrekken, verlichting onder den burger, vooral den mingeoefenden verspreiden om hem ware Republikeinsche denkbeelden in te prenten en zoo de societeit te doen dienen tot eene kweekschool van brave patriottische burgeren”. Van deze societeit was burger Lambertus van Oyen Az., de latere secretaris der stad, voorzitter. Zij had haren zetel boven de Beurs. De zaal der boekverkoopingen, die voor de bijeenkomsten van den Oeconomischen Tak en de schermzaal waren daarvoor bij elkaar gevoegd. Het lokaal was 160 voet lang en 20 voet breed. Bij de inrichting ervan werd het stadsbestuur „verligt”, door een commissie uit de societeit „de Volksvrienden”.

Verder bestonden er nog vele kleinere societeiten, die echter voor dit verhaal van geen belang zijn.

De Oranjesocieteit op het Westnieuwland werd bij de door de „Volksvrienden” op 6 Februari veroorzaakte beweging voor goed gesloten. De daar vergaderde personen, waaronder de burgers Bartholomeus Suermond, Monté, Van Son, Doodenwaart en Van Bazel genoemd werden, waren daar juist aan het beraadslagen om het lokaal der societeit tot inkwartiering te bestemmen. Burger Suermond kwam dit in de vergadering van wethouders en raden verklaren, welke verklaring nog door het raadslid Hofman bevestigd werd. Burger Suermond zeide nog, dat de beraadslaging niet voortgezet zou worden en dat de in de societeit aanwezige burgers naar huis zouden gaan. Reeds op 23 Januari waren een aantal burgers en burgeressen, vermoedelijk uit teleurstelling, dat zij dien dag nog geen Vrijheidsboom konden planten, de societeit binnengedrongen en hadden er baldadigheden gepleegd. Vermeer, die zich later bij het planten van den boom zou onderscheiden, werd beschuldigd

aan het hoofd van dien troep gestaan te hebben. Hij verdedigde zich in een stuk in de Rotterdamsche courant tegen dit verwijt en beloofde eene premie van 10 ducaten aan de armen te zullen geven als men zou kunnen bewijzen, dat door hem of anderen in zijn tegenwoordigheid baldadigheden in de societeit gepleegd waren.

Het lokaal dezer societeit werd ten slotte bestemd tot kantoor van den verificateur der assignaten, nadat voor het gebouw door de stad een som geld gegeven was, die door neutrale personen was bepaald. Een deel der leden der societeit had slechts na veel moeite en overreding in deze regeling toegestemd.

Een aanvraag door de burgers Suermondt en Van Son gedaan om in het logement de Maréchal de Turenne op de Zuidblaak weer eene societeit te mogen oprichten werd ingetrokken, toen deze burgers vernamen, dat over hunne aanvraag door de raadsleden Plemp en Ellinckhuyzen ongunstig gerapporteerd was. Zoodra de „Volksvrienden” van dit verzoek de lucht gekregen hadden, zonden zij een deputatie naar den raad met den eisch dat dit verzoekschrift in hun handen gesteld zou worden. Zij wilden zien of er, zooals zij vernomen hadden, contra-revolutionnaire uitdrukkingen in voorkwamen. De Raad vond ditmaal den moed om dezen eisch af te wijzen. Een andere societeit, genaamd de Vriendschap, die ook in het logement de Maréchal de Turenne vergaderde, werd bij gelegenheid van het oproertje op 2 Maart „gedissolveerd”. Aan den kastelein werd verboden de leden dier societeit in zijn gebouw te ontvangen.

De Gemeenebestgezinde burgersocieteit had haar ontstaan te danken aan de burgers Martinus Pruys en Jacob Pieter Beyerman, die op 11 Februari met de municipaliteit kwamen spreken over een algemeene burgersocieteit. Zij brachten lijsten mede der burgers, die zij meenden dat in aanmerking kwamen om lid dier societeit te zijn en wilden voor die societeit over de lokalen boven de Beurs beschikken. Ondanks het door de societeit „de Volksvrienden” tegen het oprichten dier societeit ingediende protest, werd toch besloten de societeit op te richten.

Er werd een lijst opgemaakt van al degenen, die als leden

der nieuwe societeit in aanmerking kwamen. Daaronder waren de leden van verschillende kleinere patriotschgezinde societeiten, waaronder ook „de Volksvrienden” behoorden, verder alle burgers, die „bij en sedert de revolutie zijn gebleken het bijzonder vertrouwen der burgerij te hebben,” waaronder zich zoo ongeveer alle autoriteiten en de kiezers bevonden, aan het hoofd dezer lijst stonden de namen der burgers, die de oude regeering waren gaan verzoeken haar posten in den schoot der burgerij neder te leggen. Op verzoek van de „Volksvrienden” werden nog op de lijst gebracht de leden van het comité revolutionnaire van Rotterdam, welk comité smadelijk vergeten was, daar echter alle leden, behalve burger Barend Fremery, uit anderen hoofde al op de lijst voorkwamen, kon men volstaan met den naam van bovengenoemden burger aan de lijst toe te voegen.

Op zeer gecompliceerde wijze werden tot bestuurders gekozen: Lambertus van Oijen Az., Hermanus Adrianus Schadee, Jan Jongeneel, Pierre Frederik Daniel Chandon, Jean Theodore Frescarode, Jacob Petrus van Heel, Abraham van Stolk Jz., Jacob Pieter Beyerman, Jan Beeldemaker, Thomas Théodore Cremer, Charles van der Heeren, Pieter Eekermans, Cornelis Stolker, Cornelis van Vollenhoven Jz. en Daniel Pompeira. Deze namen alle hun benoeming aan, behalve Jan Jongeneel, die weigerde. Hij werd vervangen door G. G. ten Haaf. De Raad wenschte hun bij hunne installatie toe, dat zij er in zouden slagen zoodanige gronden tot eene algemeene burgersocieteit te leggen, „dat dezelve zal strekken tot onderlinge verligting en tot bevordering van harmonie en even daardoor tot bevestiging van het geluk der burgerij.”

Thans komen wij tot de societeit der Volksvrienden. Deze kwam voortdurend bij den Raad met rekestes, memories en andere papieren, die soms zelfs bepaalde eischen bevatten en die den raad bij zijne vele werkzaamheden sterk belemmerden.

De eerste nota der Volksvrienden, die ondertekend was door de leden Ouwerkerk, Van der Hart, Brunold en Eekermans bevatte de mededeeling, dat zij generaal Bonnaud er op gewezen hadden, dat er in de stad nog een groot aantal

geweren in handen was van personen, die geen schutters waren. Zij gaven hiervan het Hollandsch garnizoen der stad de schuld en hadden aan den commandant de place verlot verzocht om die geweren door gewapende schutters, bijgestaan door Fransche grenadiers, te doen ophalen. Wat of eigenlijk hun bedoeling was met deze mededeeling aan den raad, is niet duidelijk. Zij kregen van de municipaliteit ten antwoord, dat zij evenals „de Volksvrienden” haar aandacht gevestigd hield op het gedrag der Hollandsche militairen.

Bij Bonnaud hadden „de Volksvrienden” zooveel bereikt, dat hij van den Raad vorderde, dat er een publicatie zou worden gedaan betreffende de ontwapening van de burgers, die geen schutters waren. Het raadslid Van Hoogstraten werd naar den generaal gezonden om hem er op te wijzen, dat hij altijd goed moest onderzoeken van wie de geschriften, die hem bereikten, uitgingen. Hij moest den generaal ook duidelijk maken, dat de raad met dit verzoek niets te maken had. Het gevolg van het bezoek van Van Hoogstraten was dat de generaal met eenige officieren in de vergadering verscheen. Hij verklaarde zich bereid „bij vriendelijke schikking” een plaats aan te wijzen om de geweren daar af te komen geven. Bij nalatigheid wilde de generaal de sterke hand gebruiken, maar hij wilde daarmee wachten tot de schutterij geheel georganiseerd was. De publicaties over de inlevering der wapens betroffen die van de oude schutterij en die tot den Engelschen legervoorraad behoorden, het is niet altijd duidelijk, welke wapens bedoeld worden. De wapens der schutterij moesten o.a. bij de Schotsche en Episcopalsche kerk ingeleverd worden. De bewoners der Slaak, of, zooals zij hier genoemd wordt, Saladekade schijnen buitengewoon nalatig bij deze inlevering geweest te zijn. De ingeleverde geweren werden tot slot alle in het Stadstimmerhuis opgeborgen.

Het volgende verzoek was om de aanspraak van Pieter Paulus, in de vergadering der provisioneele representanten van het Volk van Holland gehouden, in het Fransch te doen vertalen en die aan de societeit te doen bezorgen; tevens eischten zij daarbij het ontslag van den onlangs aangestelden kamerbewaarder Van Engelen; daar het stadsbestuur slechts

voor zes weken gekozen was, weigerde dit, zich hiermede te bemoeien en wilde dit aan de burgerij overlaten. Reeds op 31 Januari was er sprake van geweest om Engelen, die toen als kamerbewaarder der vredemakers dienst deed, op te doeken. Ondanks de weigering van het stadsbestuur om zich met deze zaak te bemoeien werd Engelen in den raad geroepen en met zachten dwang overgehaald om zijn ontslag te nemen.

Op 1 Februari kwam een deputatie der Volksvrienden, bestaande uit de burgers Verweij, Bijl, Verwers en Homburg, er over klagen, dat bij werk van stadswege personen gebruikt werden, die in dienst van den Engelschman Crawford gestaan hadden, ja zelfs bekende Oranjemannen. Het gevolg daarvan was, dat dezen hun vrienden bij het werk bevoordeelden, zoodat de patriotten er geheel van uitgesloten waren. De bedienden van „Crawford” hadden volgens hen de patriotten „hoonend getrotseerd” en ook bij de aanbesteding van den bouw der „casernes” hadden de patriotten niet het deel gekregen, dat hun toekwam. Drie dagen te voren hadden de burgers Vermeer, Hanegreef en Van der Reyden geklaagd over het feit dat vele personen, de thans zegevierende denkwijze toegedaan, ledig liepen en andersdenkenden steeds aan werk geholpen werden. Deze burgers waren eenvoudig naar den stadsbouwmeester Verhellouw verwezen, maar de Volksvrienden durfde de Raad blijkbaar niet op dezelfde wijze te behandelen. Men antwoordde hun, dat men door het bedanken der thans aan het werk zijnde personen een algemeene verwarring zoude veroorzaken en dat dit daarom niet gewenscht was, echter zou men de bazen gelasten „bijzonder agt te slaan op personen van wier welmeenentheid men volkomen verzekert was.”

De volgende klacht werd twee dagen later schriftelijk ingediend en luidde aldus: „Een der geweldigste inbreuken welke door het vorige bestuur op de burgerlijke vrijheid gemaakt is, was, dat Burgemeesteren zig het regt aangemaatigt hadden om politiquement een burger of inwoonder de stad te kunnen ontzeggen, zonder daarvan eenige de minste reeden te geven.”

„Deze despotique magtspreuken, hebben ook eenige van

onze waarde medeburgenen getroffen, welke in en voor den Jaaren 1787, de dwingelandij manmoedig tegenstand geboden hebben."

„Wij verzoeken dus van U, in naam van onze committente, dat de registers van de kamer van burgemeesteren worden nagezien, en dat zoodanige willekeurige ontzegginge van het vorig onwettig bestuur, worden vernietigt, opdat onze braave medeburgers – in onzen boezem vrij kunnen terugkeeren, onvermindert hun Regt, dat zij teegen hun geweldenaars zouden willen institueeren."

Verder verzochten zij dat de representanten der stad in de vergadering van Holland zouden voorstellen en helpen besluiten de onwettige vonnissen door het vorig bestuur toegelaten, te vernietigen en dat de deputatie der stad dagelijks verslag zou geven van het verhandelde in de vergaderingen en dat er zoo spoedig mogelijk een nationaal dagblad zou verschijnen, vermeldende al wat er in den Haag in de vergaderingen geschiedde, zoodat het gansche volk van Holland zich zou kunnen overtuigen of zijn belangen goed werden waargenomen.

Dit papier werd door den burger Abraham van Stolk in den Raad gebracht. Het eerste verzoek werd dadelijk toegestaan en over hetgeen verder verlangd werd zou men aan de stadsgedeputeerden in den Haag schrijven.

Reeds den volgenden dag was er antwoord uit den Haag, dat de provisioneele representanten van het Volk van Holland al een publicatie gedaan hadden, waarbij de onwettige vonnissen werden ingetrokken en de uitgeweken personen teruggeroepen werden, terwijl er aan het totstand komen van een nationaal dagblad werd gewerkt.

Weer drie dagen later, op 6 Februari, verscheen een deputatie der societeit, bestaande uit de burgers Eekermans, Van Beugelen, Thijssen, Harmans, Verwers en Jan Schadee met een schrijven aan den Raad, waarbij werd verklaard, dat de leden der societeit niet langer konden aanzien „dat de bewerkers der schandelijke omwenteling van den jaere 1787 niet alleen straffeloos in hun midden verkeerden, maar zelfs opentlijk de bedaerdheyd en edelmoedigheyd der vaderlanders aan vrees en kleynmoedigheyd toeschreven, waar-

door men thans reets op onderscheyden plaatsen dezer stad opentlijk de zoo bekende oproerkreet heeft hooren uitgalmen," bovendien waren zij beducht „dat lieden van dezelfde cabaal met de administratie van publique penningen belast geweest, zich door de vlugt aan de verantwoording onttrekken zouden" en ten slotte konden zij niet dulden dat „eenige onder de predicanten van een God des vreedes, dewelke door verregaande oproerige gesprekken de verleyde meenigte tot baldaedigheden en plundering hebben aangehitst, tot geen verantwoording geroepen werden."

De Volksvrienden wilden nu de burgerij bijeenroepen ten einde deze te doen besluiten, dat men zich voorloopig van de suspecte personen door huisarrest moest verzekeren in afwachting, dat een bedoeld gerechtshof hun gedrag of administratie zou onderzoeken. Zij stelden aan den Raad den eisch de Groote kerk, die zij tot hun vergaderplaats gekozen hadden, om twaalf uur des middags te doen openen. Tevens werd aan de vergadering vertoond een „billet" der Volksvrienden, waarbij alle goede burgers der stad uitgenoodigd werden op 6 Februari te 12 uur in die kerk te verschijnen.

Door deze mededeeling werd het stadsbestuur geheel verrast. Er volgde een langdurige beraadslaging, waarvan het resultaat was, dat aan de deputatie onder het betoog werd gebracht, dat de stap, welke de burgerij zich scheen voorgenomen hebben te doen, „van ver uitzichten van dien aart was, dat dezelve een bedaard overleg vorderde en de Raad derhalve de burgerij ernstig vermaande, niet met overhaasting te werk te gaan", dat men aan den Raad geen tijd gunde om te beraadslagen over het gedane verzoek, dewijl men dadelijk antwoord verlangde, dat een oproeping van de burgerij zonder voorkennis van den Raad nimmer wettig zou kunnen geacht worden en dat de Raad dus voorstelde om de burgerij bij publicatie tegen morgen te doen oproepen.

De deputatie scheen zich bij dit voorstel neer te leggen en verliet de vergadering; maar eenigen tijd later kwam er bericht, dat de burgerij in de Groote kerk bijeen was, zonder dat men er achter kon komen, wie die had laten openen. De municipaliteit zond nu eenige vertrouwde personen naar

de kerk teneinde te onderzoeken wat daar verhandeld werd, echter zonder succes, want zij werden niet toegelaten.

Nauwelijks waren deze personen teruggekeerd of er verscheen weer een deputatie ditmaal bestaande uit de burgers F. J. Philippeau, Johannes van Raalt, Cornelis van Dijk, Ch. van der Heeren, en Johannes Dorsmans, die zeiden te zijn de vertegenwoordigers der in de Grootte kerk vergaderde burgerij. Zij verlangden van den Raad:

1. dat er vier compagniën schutters bijeengeroepen zouden worden namelijk eene bij het Raadhuis en drie aan de Beurs; 2. dat de stadspoorten zouden gesloten worden en 3. dat de stadsboden ten dienste zouden staan van de burgerij om eenige personen in huisarrest te nemen, welke ieder door twee schutters zouden bewaard worden.

De raadsleden beproefden al het mogelijke om deze burgers van hun eischen af te brengen, echter zonder succes. Toen niets hielp verzocht men de deputatie „buiten te staan” en kwam men tot het besluit, dat men de gecommiteerde burgers nog eens zeer ernstig den overhaasten stap zou voorhouden, welchen men zich veroorloofde.

1. dat men hun zou aanzeggen dat hun daad er slechts eene van de burgerij zou zijn, 2. dat de provisioneele wethouders en raden daaraan geen deel hadden, hetwelk de gecommiteerden verzocht werden te getuigen, 3. dat de Raad alleen op begeerte der burgerij de schutters onder de wapens liet komen, 4. dat de Raad aan de zes stadsboden zou gelasten tegen halfvier op het Raadhuis te zijn.

De deputatie verklaarde, dat zij de vergadering niet van het beslotene kon afbrengen; wel begonnen eenige leden door de „persuatie” van den Raad in hun besluit te wankelen, doch burger Van der Heeren, 2e secretaris der Volksvrienden, „avoueerde” uitstel als zeer gevaarlijk en zette de zaak door. De raadsleden hadden onder hun argumenten tegen den eisch der burgerij ook aangevoerd dat deze zaak aan generaal Bonnaud en de Fransche representanten zeer onaangenaam zou zijn. De gecommiteerden verklaarden nu, dat zij al met den Franschen generaal gesproken hadden en dat zij van het tegendeel overtuigd waren.

Tot slot verklaarde de president-wethouder Hartog, dat

het een daad der burgerij was, dat de Raad het hem door de burgerij opgedragen gezag daartoe niet leende, ieder raads-lid had zich daarover uitgesproken en was ook bereid zijn onaangename post dadelijk neer te leggen. Na eenige onaangename gedachtenwisseling erkenden ten slotte alle ge-committeerde burgers dat het eene daad der burgerij was. Nadat men hun nog eens gevraagd had, wat zij eigenlijk precies verlangden, herhaalden zij, hetgeen zij verlangden. Burger van der Heeren kenschetste daarbij nog uitdrukkelijk deze verlangens als eischen.

De Raad riep thans de compagnieën schutters en de stadsboden op. Over het sluiten der stadspoorten verklaarde het stadsbestuur niets te kunnen besluiten. De burgers werden daarvoor naar generaal Bonnaud verwezen. Toen de gedeputeerden wilden vertrekken, verzochten de raadsleden hun toch vooral geen geweld tegen personen te plegen. De burgers Van der Heeren en Philippeau verklaarden daarvoor in te staan.

Na het vertrek dezer burgers besloot de Raad op het Raadhuis vergaderd te blijven; aan generaal Bonnaud berichtte men dat men, op requisitie van 3000 in de Groote kerk verzamelde burgers, vier compagnieën schutters onder de wapenen had geroepen. De compagnie schutters no. 9 was intusschen onder kapitein A. de Haan bij het Raadhuis onder de wapenen gekomen en haar bevelhebber kwam naar de bevelen van den raad vernemen. Aan hem werd thans de toedracht der zaak medegedeeld. In de stad was het intusschen vrij woelig geworden vooral bij de Oranjesocieteit op het Westnieuwland, zooals reeds eerder gezegd is. Er werd nu daarheen eene patrouille gezonden, wat de sluiting der societeit tengevolge had.

Intusschen had men ook generaal Bonnaud van de beweging op de hoogte gesteld, die zich dadelijk, vergezeld door generaal Baillaud, adjudant generaal Malher en den commandant de place, Sergent, naar het Raadhuis begaf. Hij keurde sterk het onder de wapens komen der schutters af en liet door Malher een brief aan de schuttercompagnieën op de Beurs schrijven, dien hijzelf ondertekende met bevel weer uiteen te gaan.

Kapitein de Haan liet den brief bezorgen. Hij moest met zijne compagnie bij het Raadhuis blijven totdat compagnie no. 10 dien avond de wacht zou komen overnemen. De op de Beurs onder de wapenen gekomen schutters hadden intusschen geweigerd om de bevelen der vergaderde burgers op te volgen. Zij wilden alleen handelen op bevel van den Raad.

Daarop wisten de in de Grootte kerk verzamelden niets anders te doen dan Cornelis van der Hoeven, Nicolaas van Raalt, Van Dijk en Phillippeau naar het Raadhuis te zenden, ten einde zich over de schutters te beklagen. Hun werd nu de brief van generaal Bonnaud voorgelezen, waarop zij dadelijk vertrokken om met den generaal te gaan spreken. Nauwelijks was dit viertal vertrokken of kapitein de Haan kwam binnen en berichtte dat de op de Beurs opgekomen drie compagnieën schutters na voorlezing van den brief van Bonnaud allen weer huis toe gegaan waren.

Bonnaud had intusschen weer van de vier burgers bezoek gehad en kwam nu andermaal naar het Raadhuis; hij stelde voor alle suspecte personen te doen aanzeggen, dat zij zich niet buiten hun huizen begeven mochten. Ook wilde hij voor hun huizen schildwachten plaatsen en tevens laten weten, dat dit alleen voor de veiligheid dezer personen en hunner huizen geschiedde. De leden van het stadsbestuur brachten nu den generaal onder het oog, dat er geen enkel suspect persoon met name genoemd was en dat het emigreeren door de provisioneele representanten van het Volk van Holland verboden was. Men verklaarde zich alleen bereid een publicatie uit te vaardigen, waarbij aan personen, die nog eene publieke kas onder zich hadden, verboden werd zonder verlof der municipaliteit de stad te verlaten. Bonnaud was door deze inlichtingen geheel tevreden gesteld en vertrok weer naar zijn verblijf. Ditmaal hadden dus de Volksvrienden weinig genoeg van hun actie beleefd.

Echter dachten zij er niet aan hunne plannen op te geven. Burger Vermeer kwam zich op Zondag 8 Februari beklagen over den burger W. Gildenhuis, die, met het bouwen der kazerne op de plaats van den Doelen belast, daarbij Oranjemannen aan het werk gezet zou hebben, terwijl er zoovele leden van de „Club” ledig liepen. Het stadsbestuur zeide

Vermeer toe, dat het Gildenhuis daarover zou aanspreken. Werklieden, die aan de loodsen en den tuin van den Stadsdoelen gewerkt hadden, kwamen later bij den Raad verklaren, dat zij het werk verlaten hadden, omdat de Volksvrienden van de Delftschevaart dit bevolen hadden.

Het bestuur der societeit „de Volksvrienden” had na den voor hen zoo onbevredigenden afloop der relletjes op 6 Februari besloten generaal Bonnaud en eenige zijner officieren tot leden der societeit te verkiezen. Bonnaud weigerde dit echter volstandig, hij sprak in den brief aan den Raad, waarbij hij dit berichtte van zijn „*emission dans cette société*”. Hij sprak in dit schrijven de hoop uit, dat de Raad in zijn wijsheid de noodige besluiten zou nemen „*pour prévenir les désagremens, pour ne pas dire le malheur qui pourrait résulter de l’existence de cette société*”.

Na den slechten afloop hunner actie op 6 Februari wisselden de Volksvrienden hun onruststoken eens af met een feest, dat de Rotterdamsche courant als volgt beschreef: „Op Dinsdagavond den 24 dezer, is door de leden van de societeit der Volksvrienden, zitting houdende in ’t logement de stad Brussel gerepresenteerd door eenige leden uit hun midden, (vermits door gebrek aan de noodige plaats, alle de leden daarbij niet konden adsisteeren) ter viering van de zoo heuglijke als gelukkige omwenteling, door welke de ingezetenen van Nederland zijn verlost geworden van hun tyrannen en onderdrukkers, en weder zijn hersteld in alle hunne vrijheden en voorrechten, hun toebehoorende, volgens de Rechten van den mensch, in ’t logement het Zwijnshoofd gegeven eene maaltijd, waarbij zij het vergenoegen hebben gehad op hunne uitnoodiging te zien adsisteeren den burger Bellegarde, representant van het Fransche volk, de generaals Bonnaud en Bayeux (Baillaud?) nevens de officieren van de staf en eenige Fransche en Hollandsche soldaten”.

„De maaltijd was eenvoudig, dus waarlijk republikeinsch. Vrijheit, gelijkheit en broederschap waren het eenigst cieraad, gepaard met de geneugten, welken ten duideljkste uitstraalden van de aangezichten van alle de genoodigde broeders en medebewerkers der onschatbare vrijheit, wier recht broederlijke behandeling niet heeft nagelaten te rescontreren op de

allervriendelijkste wijze de conditiën ingesteld bij de sociëteit der Volksvrienden, zijnde geweest: 1. De Fransche Republiek, 2. De Nationale Conventie, 3. De overwinnende legers van de Fransche republiek, 4. De representant Bellegarde, 5. De generaal Pichegru, 6. De generaal Bonnaud en de 5e divisie van de armée van het Noorden, 7. De algemeene uitbreiding van de Republikeinsche grondbeginselen, 8. De opstand en vrijheit der onderdrukte volkeren, 9. Vrijheit, gelijkheit en broederschap onder alle vrije menschen, 10. De omverwerping van het Engelsche gouvernement."

Na dit aangenaam intermezzo gingen de Volksvrienden weer aan hun gewoon werk. De burger Gildenhuis was, zooals reeds is gezegd, alles behalve persona grata bij de leden der sociëteit. Van der Aa in zijn geschiedenis van den oorlog zegt, dat de wrok tegen Gildenhuis en den directeur der stadsgebouwen Oudheusden, die met hem voor den bouw der „casernes" te zorgen had, dateerde van 1787. Beide burgers zouden zich toen aan z.g. wanbedrijven schuldig gemaakt hebben. Dit is er misschien wel bijgekomen, maar de oorzaak van den haat tegen Gildenhuis schijnt te zijn geweest, dat hij bij het bouwen der „casernes" niet voldoende acht geslagen had op de verlangens der Volksvrienden.

Gildenhuis zat in den avond van Maandag 2 Maart 1795 rustig thuis (hij woonde vermoedelijk aan de Glashaven). Hij had het zich gemakkelijk gemaakt, zijn kamerjapon aantrokken en een slaapmuts opgezet, toen opeens een troep „Volksvrienden" bij hem binnendrong. Deze voerde hem, onder allerlei mishandelingen, mede naar het sociëteitsgebouw, het logement de stad Brussel op de Delftschevaart. Gelukkig was kapitein De Haan, de commandant der schuttercompagnie no. 9, dadelijk onderricht geworden van hetgeen er gebeurde. Hij deelde dit aanstonds aan den Raad mede, die hem beval een afdeeling van 12 schutters onder den sergeant Van Dinsen af te zenden ten einde Gildenhuis te ontzetten. Nauwelijks was Van Dinsen met zijn schutters vertrokken of er kwam bericht dat een andere afdeeling der „Volksvrienden" bij het huis van Jan Rudolph buiten de stad aan het geweldplegen was. Daar men de hoofdwacht niet verder wilde verzwakken, verzocht men nu den Fran-

schen commandant een patrouille te willen afzenden ten einde het huis van Rudolph te beveiligen. Dit geschiedde en het huis werd door de Franschen ontzet.

Ook Van Dinsen had succes en wist, hoewel door een groote menigte gevolgd, Gildenhuis in het wachtlokaal onder het Raadhuis te brengen. Deze werd nu met zijn redder in de vergadering ontboden. Gildenhuis zag er erbarmelijk uit, o.a. was zijn kamerjapon geheel gescheurd. Hij gaf hoog op van de voorzichtige en manmoedige wijze, waarop hij door Van Dinsen en zijn mannen was gered. De baljuw Pieter Baelde werd voor de vergadering geroepen en hem gelast deze zaak te vervolgen. Kapitein De Haan en sergeant Van Dinsen werden voor hun burgertrouw bedankt en evenzoo de schutterij in haar geheel voor haren ijver.

Ook ontving het stadsbestuur nog bericht, dat de op de plaats van den Doelen aan de „casernes” werkende arbeiders dien nacht met geladen geweren gewaakt hadden, zonder dat regeering of krijgsraad daar iets van geweten hadden. Deze geweren zullen wel uit het magazijn der schutterij, dat zich in den Doelen bevond, weggehaald geweest zijn. Tenminste aan burger Oudheusden, die in de vergadering ontboden was, werd aangezegd dat, als dit weer mocht voorkomen, de geweren zouden worden overgebracht en de werklieden streng gestraft zouden worden.

Den volgenden dag hield het raadslid Hofman een eindelooze beschouwing over het geval. Het kwam vrij wel neer op het sparen van de geit en de kool. De societeit der Volksvrienden mocht niet als medeplichtig beschouwd worden, maar toch moest zij vermaand worden. De burgers moesten beschermd, maar toch ook het gedrag van Gildenhuis onderzocht worden. Het einde was, dat men besloot een „zeer nadrukkelijke waarschouwing” aan te plakken. Deze bevatte de mededeeling, dat door moedwilligen, den naam van burgers onwaardig, de heilige rechten van den mensch en burger met voeten getreden waren. Dit was niet te dulden en zou moeten worden gestraft. Dan werden verder „de Volksvrienden” aangemaand om toch te ontwaken „als zij nog niet wakende zijn”; wethouders en raden verklaarden dat zij de societeit niet als medeplichtig aan de schenddaad beschou-

den. Volksvrienden konden geen volksvijanden zijn. De Volksvrienden werden nog aangemaand om de onwaardigen uit hun schoot te werpen, die hun societeit met schande overladden hadden. Tot slot werd ieder, die zich nog eens aan zulk een feit zou schuldig maken met straf volgens de wetten des lands bedreigd.

Het justitieel onderzoek liep op niets uit. Baljuw Baelde kwam zeggen, dat hij geen schuldigen kon vinden.

In de Rotterdamsche courant werd op 5 Maart een stuk door de societeit geplaatst als antwoord op de publicatie van wethouders en raden. Zij verklaarden daarbij aan zich het recht voor te behouden „om daarop zoodanig aan het patriottisch publiek ter hunner décharge te antwoorden, als zij, als waarlijk revolutionnaire patriotten, zullen meenen te behooren.” Het stuk was geteekend door den president der societeit P. Ouwerkerk. In dezelfde courant werd bekend gemaakt, dat een verklaring van Rotterdamsche inwoners aan hunne wethouders en raden ter teekening lag in het Engelsche koffiehuis, bij Van Straten op de Zijl, bij Jan Moltenaar in de Kerklaan, bij H. van Koert op de Steiger, in de stad Brussel op de Delftsche vaart en op den Binnenweg in de herberg, genaamd de Schutters van Cool.

Dat de Volksvrienden er niet aan dachten zich te onderwerpen zou het volgend bestuur ondervinden.

Het afdanken der bemanningen van de ingevroren uitleggers en kanonneerbooten op de rivieren en dat der bemanningen van de oorlogsschepen op de Schelde na de capitulatie van Zeeland, schijnt ook nog eenige ongeregelde heden bij het afbetalen dezer manschappen, voorzoover zij tot de Admiraliteit der Maas behoorden veroorzaakt te hebben. Echter is de juiste toedracht niet bekend, slechts blijkt de wacht bij het Admiraliteitshof versterkt te zijn.

CENSUUR EN PROPAGANDA

Op 7 Februari werd de volgende publicatie door wethouders en raden uitgevaardigd: „Nademaal bij de tegenswoordige heuchelijke Omwenteling van zaaken de Regten van den Mensch zijn erkend mitsgaders Vrijheid en Gelijk-

heid zijn hersteld, en gebragt onder de bescherming van de Wet, en dus alles moet worden geweert 't geen daaraan eenigzints hinderlijk zoude kunnen zijn, terwijl integendeel elk Burger gehouden en verplicht is al wat in zijn vermogen is toe te brengen om de Eensgezindheid en Broederschap te bevorderen, Zoo Is 't, dat Wethouders en Raaden der Stad Rotterdam bij deze uitdrukkelijk alle en een Iegelijk waarschouwen zig zorgvuldig te wagten van het gebruik van eenige Oproerkreet en in 't bijzonder van de zoo schadelijke Oproerkreet van Oranje boven, gelijk zij mede verbieden, alle Amptenaaren eenige Penningen van openbaare Cassen onder zig hebbende en verantwoording schuldig zijnde, zig, buiten kennis en verlof van Wethouders en Raaden voornoemd, buiten de stad te begeven, ook het houden van alle verdagte samenkomsten; mitsgaders de Leeraars van alle gezindheden zig op de Predikstoelen met staatszaken te bemoeijen, of de Burgerij tegens het tegenwoordige Bewind, of onze Vrienden en oude Bondgenoten, de Franschen, op te hitsen, gelijk zij mede verbieden het verspreiden van onrustende tijdingen en inzonderheid alle willekeurige aanhoudingen van personen welke verdagt zijn of daarvoor gehouden worden."

„Alles met waarschuwing, dat de overtreders naar vereisch van zaken en ten strengste zonder eenige versooning zullen worden gestraft."

17 Februari volgden baljuw, schepenen en mannen van Schieland met een dergelijke publicatie.

Met deze publicatie blijkt duidelijk, dat de predikanten door het nieuwe bewind maar zeer matig vertrouwd werden; ten einde deze eenigszins van den nieuwen geest op de hoogte te stellen werd aan het Ministerie der Gereformeerde gemeente de volgende ontboezeming over Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap gezonden:

„De Vrijheid immers en wel de waare vrijheid, die het tegenbeeld der losbandigheid is, waardoor men datgene mag doen en verrigten 't geen bij wijze en heilzame wetten 't zij door 't Opperwezen, 't zij door 't Volk of zijne vertegenwoordigers gemaakt, niet verboden is, mag en moet beschouwd worden als de ziel van het Burgerlijk Lighaam,

zonder de werking waarvan 't zelve geheel kragteloos en dood is”.

„De Gelijkheid, daar de Almagtige alle menschen gelijk geschapen en gemaakt heeft en Hij over allen als zoodanigen eenmaal zal oordeelen, moet geëerbiedigt worden en die daartegen aandruyst zoude zig tegen dat Opperwezen zelve verzetten; alle onderscheyd is dus van menschelijke instelling, en kan niet verder anders plaats hebben, dan voor zooverre dezelve moet strekken om de gelijkheyd van 't algemeen te onderhouden en te bevestigen”.

„De Broederschap, die getrouwe behartiging van de belangen zijner medemenschen en burgers, waardoor men zig beschouwd, niet als voor zig zelve, maar voor 't algemeen gebooren, is dierhalven te schatten als 't zout des levens, zonder welk alles smaakeloos en onnut word, Ja het is de liefde, waarvan 's Waerelds Heiland gezegd heeft, hieraan zal men onderkennen of gij mijne Discipelen zijt, dat gij elkander liefhebt”.

Bij deze fraaie uiteenzetting ging tevens het bevel om den zegen van het Opperwezen over den nieuwen staat van zaken af te smeeken.

Op Zondag 1 Februari had de Raad burger Plemp naar de Zuiderkerk en burger Van Hoogstraten naar de Groote kerk gezonden om de dominé's Scharp en Smits te controleren; zij zouden, indien dit vereischt werd, uit naam der provinsioneele wethouders en raden de noodige voorzieningen mogen doen. Zij kwamen na afloop van den dienst den Raad mededeelen, dat de predikanten zich zoowel in hun predicatiën als in hun gebeden behoorlijk hadden gedragen.

De Hollandsche troepen gingen voor zeer Oranjegezind door; dit maakte dat generaal Bonnaud op last van Pichegru een publicatie uitvaardigde aan alle officieren en bevelhebbers der Hollandsche troepen, waarbij hij hun beval bij de troepen slechts cocardes „aux couleurs nationales” te dulden. Het dragen van oranesjerpen moest streng verboden worden. De Fransche bevelhebbers in de verschillende steden moesten goed acht geven of deze order wel nageleefd werd en was dit niet het geval, dan mochten zij de uitvoering ervan afdwingen.

De reeds door het oproertje der Volksvrienden bekende kapitein der schutterij De Haan kwam bij den Raad aanbrengen, dat op 26 Februari bij de weduwe Van Laar in galanterieën in de Leeuwenstraat, negen stukken oranjelint verkocht waren en dat bij Hoerber een meid was gekomen om twee stukken oranjelint te koopen. Hoerber had haar dit geweigerd en de meid laten volgen, die bij de gebroeders Cornelli in galanterieën op de Hoogstraat in haren aankoop slaagde en in een bovenhuis op den Visschersdijk verdween. De Raad besloot hiervan den provisioneelen baljuw Baelde kennis te geven.

Denzelfden dag werd aan de municipaliteit bericht, dat bij den burger Guldemont, in juweelen en galanterieën op de Hoogstraat, een persoon een Oranjecocarde besteld had, zoo groot als nog nooit gedragen was. Deze zou op 28 Februari gereed moeten zijn; ook deze zaak werd in handen van den baljuw gesteld.

Door de Franschen waren nu en dan, vooral in de eerste dagen van hun verblijf hier, personen aangehouden, die bedreigingen tegen hen geuit hadden, een dezer had zelfs een ontblooten degen onder zijn kleederen gedragen. Zij werden door Malher aan de stadsregeering overgegeven, daar deze alleen kon oordeelen over hun vroeger gedrag.

Van een censuur op de brieven blijkt alleen iets bij de brieven voor Hamburg bestemd. Deze werden eerst uit de geheele provincie Holland in den Haag verzameld en daar door een comité uit de provisioneele representanten van het Volk van Holland onderzocht. Na het onderzoek werden zij verzegeld en dan per pink verzonden. De afgevaardigden der steden Amsterdam, Rotterdam en Dordrecht hadden zich bij deze regeling neergelegd. Het comité de commerce liet 1 Maart door Thomas Browne een memorie inleveren, waaruit blijkt dat de Hamburgsche brieven nu over Amsterdam verzonden werden. Het comité wilde niet, dat de brieven in Amsterdam door het comité van waakzaamheid aldaar zouden worden nagezien. De handel stelde er prijs op, dat de brieven uit Rotterdam, hier of in den Haag zouden worden nagezien. Onder het provisioneel bestuur is deze zaak niet meer tot een einde gebracht.

Uit de advertentiën in de Rotterdamsche courant blijkt duidelijk welk eene geweldige menigte propagandaliteratuur over het land verspreid werd, waarbij ook nog vele afbeeldingen kwamen, die gebeurtenissen van den dag en de personen, die daarbij een belangrijke rol vervulden, betroffen.

Zoo werd bij de boekhandelaars Vis, Van den Dries, Van Heel en Holstein te Rotterdam verkrijgbaar gesteld het „welgelijkend portrait van den burger generaal Pichegru in médaillon”. Jelgerhuis, teekenaar en kunstgraveur te Delft, kondigde de uitgave van twee platen aan van het inhalen der Franschen door de municipaliteit en het planten van den Vrijheidsboom aldaar.

Verder waren bij de boekhandelaars D. Vis, Van den Dries, Pols en Van Zanten te koop de aanspraken der burgers Pieter Paulus en J. G. Hahn en die der Bataafsche gedeputeerden, Blauw en Van Dam tot de Nationale Conventie, alle voor 1 stuiver, terwijl men zich voor den dubbelen prijs een zinnebeeldig plaatje kon verschaffen om in het „horologie” te leggen.

De boekverkooper Danserweg maakte met zijn collega J. Meijer de Rotterdammers nog gelukkig met eenige versjes alle voor 1 stuiver, te weten: „Chanson patriotique pour la fête de l'Arbre de la Liberté à Rotterdam le 26 janvier 1795 sur l'air de la Carmagnole, Les François vainqueurs aux Bataves leurs frères sur l'air des Marseillois” en „Triumpf der Nederlandsche Vrijheit”, terwijl de „Trouwe vaderlandsche keeshond klagende over het misschen van zijn hok” voor 4 duiten verkrijgbaar gesteld werd.

De boekverkooper Van Heel gaf nog uit een „Ontwerp tot het oprigten van algemeene burgersocieteiten in alle steden en plaatsen en een schets voor een reglement voor deze societeiten” voor 4 stuivers, terwijl vele zijner collega's zoo wel hier als in andere steden in allerlei vorm, het verhandelde in de verschillende vergaderingen onder de aandacht van het publiek trachtten te brengen. Daar deze lectuur de burgers wel spoedig zou gaan vervelen, zorgde J. van Eijsden voor eenige afwisseling door het uitgeven van een Marseillaanschen marsch gevarieerd voor het clavier of piano forte met het accompagnement van een viool.

Meijer en Danserweg gaven verder nog uit: „Welkomstgroet aan mijne Medevlugtelingen, tans met Triumf in 'tVaderland teruggekeerd door D. van der Reyden Nz.” voor 1 en 1/2 stuiver en „Volkszang der Batavieren” voor 4 duiten, terwijl de boekhandelaar Holsteyn een „Brief van een Bataafsche wijsgeer” en „de Natuurlijke en Maatschappelijke Rechten van den Mensch door denzelfden wijsgeer verklaard,” publiceerde.

D. van der Reyden gaf zelf nog uit „Ontwerp van een nieuwe regeeringsvorm, voor de tans nogmaals Vrije Bataven door Jan Monnie” voor 2 stuivers en de boekhandelaars Bronkhorst en Manheer lieten drukken „De Beteekenis der woorden Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap, door M. J. Verroen aan zijn stadgenoten”. Dit werkje kostte 4 stuivers.

5 Maart gaf Brakel te Rotterdam naar aanleiding van het geval met burger Gildenhuis uit eene „Verklaring der burgers en inwoonders der stad Rotterdam aan hunne wethouders en raaden”.

Den 11en Februari werd in den Schouwburg na de revolutie de eerste voorstelling zonder permissie van den baljuw van Schieland gegeven, wel bleven de woorden „met permissie” boven de aankondigingen staan, maar wie de permissie nu gaf, blijkt niet. De baljuw had eerst na de revolutie geen voorstelling meer willen toelaten, maar had zich geschikt naar Wethouders en Raden van Rotterdam, toen die verklaarden niets tegen het geven van voorstellingen te hebben.

Zaterdag 24 Januari was de Rotterdamsche courant voor het eerst verschenen met aan het hoofd de woorden „Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap”.

POLITIEK EN BENOEMINGEN

De Rotterdamsche Raad besloot al in een zijner eerste vergaderingen er bij de provisioneele representanten van het volk van Holland op aan te dringen om de goederen van den Prins van Oranje niet ten voordeele der Fransche republiek verbeurd te doen verklaren, daar zij ten voordeele van vele

burgers en ingezetenen van dezen staat verbonden waren. Ook zou men zoodoende daarop de schade kunnen verhalen, door het verzeilen van verscheidene compagnies- en oorlogschepen naar Engeland veroorzaakt; ook moesten de afgevaardigden der stad zorgen, dat de eigendommen van den Staat zouden moeten dienen als garantie voor de betaling der schulden, zoowel voor het kapitaal als voor de interesten. Zooals bekend is eigenden de Franschen zich alle roerende goederen van den Prins toe. De onroerende kwamen aan de Bataafsche Republiek. Uit de verzamelingen van den Stadhouder gaven de Franschen eenige voorwerpen, zooals o.a. den commandostaf van De Ruyter terug. Deze voorwerpen werden met groot ceremonieel in optocht naar de Nationale Vergadering gebracht en daar in dank ontvangen.

De redevoering, door Pieter Paulus bij de opening der nieuwe vergadering van Holland gehouden, werd in de Rotterdamsche courant van 30 Januari geplaatst en Arrenberg werd zelfs belast die ook in de Antwerpsche courant te doen plaatsen.

Op Woensdag 28 Januari werd in de vergadering door de burgers Cornelis van Vollenhoven Jz. en G. C. Meyners medegedeeld, dat de Burgerij in hare vergadering tot kiezers benoemd had: C. van Vollenhoven Jz., Lambertus van Oyen, Jan Theodore Frescarode, Gerrit Cornelis Meyners, Jacob Petrus van Heel, Lucas Boon, Cornelis Stolker, Jan Daniël Albertus Havart, Pierre Frederik Daniël Chandon, Pieter Weyland, Jochim Burmester en Abraham Hubert. Deze burgers kwamen eenige dagen later vertellen, welke personen door hen verkozen waren om de opengevallen ambten te bekleeden. Onder de verkozenen waren er nog al eenigen, die hun ambt niet met lust aanvaardden; zoo verklaarde burger Beelaerts, die tot dijkgraaf en baljuw van Schieland gekozen was, dit ambt zonder eenig genoegen te aanvaarden en eigenlijk slechts gedwongen aan te nemen. Hij werd met zijn schepenen en welgeboren mannen op 3 Februari geïnstalleerd. Zijn voorganger Van der Hoeven kreeg bericht dat hij met de zijnen verdwijnen kon, daar hij vervangen was. Van de tot vrederechters benoemde burgers

J. Jongeneel, A. Westerbaen, F. W. de Monchy, Laurens Verwijk, en H. Krul maakte alleen Westerbaen bezwaar om den post aan te nemen, echter legde hij toch met de anderen den eed in handen van den president-wethouder af.

Een nieuwe regeling voor het kiezen der gecommiteerden was door afgevaardigden van de oude 24 wijken der stad gemaakt en was op 10 Februari bij den Raad door de burgers J. Th. Frescarode en J. P. Van Heel ingediend. De inhoud was vermoedelijk gelijk aan hetgeen later als volgt werd vastgesteld: De stad werd verdeeld in 12 wijken en een buitenwijk, die bij oproeping tot eene vergadering gewoonlijk in eene kerk bijeen kwamen. De buitenwijk vergaderde in de Grootte kerk. De wijken kozen dan ieder drie gecommiteerden, zoodat er 39 in het geheel waren. Van de wijkvergaderingen waren uitgesloten leden van den Raad, secretarissen der stad, dienstboden en „gebroode dienaaren”, alle bedeeden en degenen die weigerden de verklaring af te leggen, dat zij „plechtiglijk en als lieden van eer bereid waren, inplaats van met eede te verklaren, dat zij getrouw zouden zijn aan hunne Medeburgeren en Raad door de Burgerij gekozen of nog te verkiesen en dat zij, zooveel in hun vermogen was, zouden medewerken tot heil en ten nutte van het algemeen overeenkomstig de openlijke en plechtige erkentenis van de Rechten van den Mensch en Burger”. Zij, die daartoe niet bereid waren, zouden door het lid van den Raad of den Burger, daartoe gemachtigd, door eene beweging met de linkerhand uit de vergadering gewezen worden, terwijl de anderen door eene beweging met de rechterhand naar binnen genood zouden worden. Dit was bepaald, omdat „hoe billijk het ook zij, niemand te noodzaken om tegen zijn grondbeginsel te handelen, het ook even billijk is, uit de Vergadering uit te sluiten zoodanige Personen, welken of uit vooroordeelen en wanbegrippen hun eigewaarde als menschen miskennen of uit belang en verkeerde inzigten de Rechten van den Mensch, de Vrijheid en de Gelijkheid niet willen helpen handhaven”.

De eerste bijeenkomst volgens deze regeling werd op Dinsdag 24 Februari bepaald en daar de Raad door afwezigheid en sterfgevallen niet talrijk genoeg was om 13 leden

naar de dertien vergaderingen af te zenden, werden naar iedere vergadering twee burgers gezonden. Daarvoor werden aangewezen: Abraham Hubert, koopman, Isaac Valeton, notaris, H. A. Schadee, notaris, P. F. D. Chandon, J. Th. Frescarode, H. Midderigh, Simon Lans, Frederik Bret-houwer, Jan Bezoet, Zondag, winkelier, Gerrit van der Pals, koopman, L. van Oyen (later secretaris, de z.g. eeuwige lezer), P. Eekermans, J. Calis, J. J. Schrijver, Richard Brem, J. Scherpenzeel, in garens, Jan Hubrecht Broekhals, leerlooijer, Cornelis Stolker, koopman, K. Brouwer, Jan Ys van der Vliet, G. J. Terhoeven, Johan Busch, tapper, en Jacobus Gueding, in tabak en carotten ¹⁾).

Deze burgers werden, voor zij zich naar de verschillende wijken begaven, voorzien van de noodige papieren als eene qualificatie van de vergadering, een exemplaar der publicatie van 28 Januari 1795 tot oproeping der burgerij voor het verkiezen van kiezers of gecommiteerden, een exemplaar van de publicatie tot oproeping der burgerij voor den 24 Februari, een exemplaar van de van wegen den Raad te doene voorstellen, een exemplaar van de aanspraken, die zij bij die gelegenheid moesten houden en een exemplaar der bij Meyer en Danserweg gedrukte Rechten van den Mensch. De burgers werden met al deze paperassen in de Rekenkamer gelaten. Na eenige oogenblikken beraadslaagd te hebben, kwamen zij weder te voorschijn en verklaarden zich allen bereid de commissie aan te nemen, waarop hun door den Raad dank betuigd werd.

Hoe deze burgers hun taak verricht hebben, is niet bekend. Vermoedelijk zal alles wel goed gegaan zijn, want op Woensdag 25 Februari kwamen deze 26 burgers verklaren, dat 10 wijken uitbrengende 2003 stemmen zich voor de voorstellen van den Raad verklaard hadden, doch dat drie wijken uitbrengende 492 stemmen nog tot geen besluit hadden kunnen komen. Deze wijken werden nu tegen 26 Februari weer bijeen geroepen. Verder werden de namen der 39 personen medegedeeld uit welke de 13 gecommiteerden of kiezers gekozen zouden moeten worden.

De tegen Donderdag 26 Februari opgeroepen wijken 2,
1) Er worden slechts 24 namen genoemd.

7 en 11 kwamen tot hetzelfde resultaat als de andere. De gekozen gecommiteerden kwamen 27 Februari ten getale van 38 (Abraham van Stolk was ziek) in de Raadsvergadering. Zij werden in de Rekenkamer gelaten met verzoek daar niet eer uit te komen voordat zij 13 der hunnen tot kiezers gekozen zouden hebben. Het resultaat was, dat de burgers Jan Beeldemaker, H. A. Schadee, L. Verwijk, van Doorn, Bezoet, van der Pals, van der Lugt, Brem, Havart, Scherpenzeel, Westerbaen, Krul en Vogel gekozen werden.

Nadat de gekozenen nog eenigen tijd in de Rekenkamer met de 26 afgevallenen overlegd hadden, kwamen zij weer in de vergadering en bedankten den Raad voor de menigvuldige moeiten en zorgen ten beste der burgerij aangewend, welke altoos in dankbare gedachtenis gehouden zouden worden. Tot slot gingen de raadsleden één voor één in de Rekenkamer bij de gecommiteerden; hetgeen daar verhandeld is geworden, is niet bekend, blijkbaar stond het echter in verband met het kiezen van den nieuwen Raad, want op 2 Maart werden de burgers Hartog, Heijting en Van Hoogstraten aangewezen om met eenige gecommiteerden uit de kiezers het ceremonieel te regelen voor de installatie van het nieuwe stadsbestuur op 4 Maart 1795.

Dadelijk na de revolutie had het stadsbestuur aan Pieter Paulus in den Haag geschreven over het opheffen der sententiën tegen de Patriotten, over politieke gebeurtenissen uitgesproken. Pieter Paulus wist te bewerken, dat er dadelijk een publicatie werd uitgevaardigd, waarbij de terugkeer werd toegestaan van alle uitgewekenen en gebannenen wegens „Patriottismus”. Deze publicatie werd op 7 Februari in Rotterdam angeplakt. Wethouders en Raden waren er nog vlugger bij geweest en hadden reeds op Donderdag 5 Februari hunne medeburgers aan welke sedert de omwenteling in het jaar 1787 „politiquement” zonder rechterlijk vonnis de stad ontzegd was, uitgenoodigd tot hunne haardsteden en medeburgers weer te keeren ten einde door deze met die liefde, genegenheid en broederschap ontvangen te worden, die zij verdienden.

Onder de eerste der terugkeerende bannelingen, behoorde de bekende dominee Le Sage ten Broek, die per brief aan den

Raad vroeg om aan generaal Bonnaud voor hem en zijne beide zoons een paspoort te willen vragen, ten einde uit Antwerpen hierheen te kunnen komen. Dat geschiedde en generaal Bonnaud gaf het verlangde papier, dat aan den dominee toegezonden werd. Over het algemeen schijnt de terugkeer der bannelingen slechts zeer geleidelijk te hebben plaats gehad. Misschien maakten ook de Fransche autoriteiten in de Zuidelijke Nederlanden wel moeielijkheden bij het uitreiken der noodige papieren.

De Raad had meer dan met den terugkeer der bannelingen te doen met de vele burgers, die herstel vroegen in de ambten en betrekkingen, waaruit zij bij den ommekeer in 1787 ontzet waren.

De rij aanvragen om herstel werd geopend door Adrianus Justinus van Ravesteyn, die verzocht hersteld te worden als secretaris van het Zeerecht en de Assurantie en Leendert Hofhout, die weer bestelmeester van de beurten op Rouaan en St. Valery sur Somme wilde worden. Zij werden beide weer in hun oude ambten hersteld en Cornelis de Vogel en Daniel François de Loches, die hen vervangen hadden, ontslagen.

Dirk van Es, gewezen bode van Kralingen, wien in 1787 door de Burgemeesters dezer stad was aangezegd, dat zijn denkbeelden niet strookten met die der regeering der stad en van het ambacht Kralingen en dat hem daarom zijne aanstelling als bode werd afgenomen, kwam wel geen herstel in zijn betrekking vragen, waarvoor hij intusschen te oud geworden was, maar beval zich in het gunstig aandenken der vergadering aan als er een voor hem geschikt ambt open kwam te vallen. Dit werd hem toegezegd.

Misschien in verband hiermede kwamen den volgenden dag eenige burgers van Kralingen met name Van der Herp, J. Jongeneel, Anthony Thijssen en Johannes Stokker verklaren, dat zij de geheele regeering van Kralingen wilden omzetten. Men wist hen van hunne plannen te doen afzien, door hen er op te wijzen, dat zij zodoende zouden vooruitloopen op hetgeen door de Volksstem mogelijk zou worden beslist.

Dan werden nog C. Augusteyn, W. Helmis en Blanken-

steyn hersteld als brandmeesters en Jacobus van der Zwem en Willem van den Brink als brandspuitmeesters. Zij waren in 1788 uit die posten geremoveerd. Ook Martinus van Esbeek en Josephus van Pelt werden hersteld, de eerste in den post van keurmeester van steenen en pannen, de laatste weer als lid van het Grootshippersgilde, waaruit zij beiden in 1788 ontzet waren.

Gerrit Manheer werd op zijn verzoek weer begunstigd met het drukken en uitgeven van de Rotterdamsche almanakken met den daarbij behoorenden tijdwijzer en de Nieuwjaarsprenten voor de stadssuppoosten en de maandelijksche lijsten der getrouwden en overledenen der stad. Hij had dit, altijd volgens zijn zeggen, tot genoegen der burgerij en verbetering van zijn bestaan gedaan en was daar toch in 1787 uitgezet. N. Cornel en H. Wijt, die hem vervangen hadden, werden afgezet.

Simon Lans werd in zijn betrekking van makelaar hersteld en zijn plaatsvervanger Cornelis Hoppesteijn ontslagen, ook Jan Hendrik Willem Speelfeld werd als commissaris voor den verkoop van fruiten hersteld en de oude titularis Hackman ontslagen. Ook François Willem de Monchy werd weer in zijn betrekking als stadsgeneesheer hersteld en de beide geneesheeren J. van Heusde en C. van Rheyn, die hem vervangen hadden, werden ontslagen. Eveneens werd Nicolaas Montauban van Swijndrecht in zijne betrekking van makelaar hersteld en Jacob Nicolaas Verbrugge, die na den dood van zijn opvolger Specht diens plaats innam, afgezet.

Alvorens te verdwijnen, wilde het oude stadsbestuur nog aan generaal Bonnaud en zijn staf eene „fête” aanbieden, waarvoor zij geen ander lokaal konden vinden dan het Admiraliteitsgebouw op de Landswerf. De kosten zouden gedragen worden door hen, die het feest wilden aanbieden, namelijk Wethouders en Raden, Secretaris, Baljuw en Schepenen. Het zou moeten dienen om aan generaal Bonnaud en zijn officieren te doen kennen „de dankbaarheid voor de goede discipline gehouden onder deszelfs onderhebbend garnizoen en om verder te cultiveeren de vriendschap en harmonie met gemelden generaal”. De Admirali-

teit maakte eerst bezwaren wegens het brandgevaar en omdat zij alles in goede orde aan haar opvolgers wilde overgeven bij de aanstaande opheffing der Admiraliteiten, maar gaf later toe, het feest werd op Dinsdag 3 Maart gegeven en liep goed af.

In den Raad werd het besluit genomen het optreden van den nieuwen Raad op 5 Maart eenigszins plechtig in de Groote kerk te doen geschieden. Laregnère, majoor der burgerij en het raadslid Hofman werden naar Bonnaud gezonden om het onder de wapenen komen der schutterij bij die gelegenheid te regelen. Aan generaal Bonnaud werd een uitnoodiging gezonden om de plechtigheid bij te wonen, waarbij, zooals men in den orief zeide: „le peuple usant de ses droits imprescriptibles, verra installer par ses Electeurs librement choisis dans son sein et par lui même ses nouveaux Representiens, qui lui feront la promesse solennelle de veiller de tout leur pouvoir aux Interets du Peuple”. Zij eindigden hun brief aldus „Cette ceremonie interesse trop un Citoyen François, pour qu'il soit necessaire de mosirer (sic!) plus notre demande”.

In de vergadering van den Raad van 3 Maart werd ten overstaan van den president der kiezers Jan Beeldemaker en hun secretaris Hermannus Adrianus Schadee de publicatie gedaan van de aanstelling der nieuwe wethouders en raden op 4 Maart 1795. Zij zouden tot 1 Mei 1796 in functie blijven, tenzij de algemeene constitutie hun vroeger aftreden eischte. De baljuw zou tot 1 April 1795 en de schepenen tot 1 Mei 1796 in functie blijven. De secretarissen zouden provisioneel hunne functiën blijven bekleeden. Den volgende dag hielden in den raad de aftredende burgers De Jongh, Beeftingh, Messchert en Van Stolk eene rede, waarmede zich de andere aftredenden, De Vogel, Schepman en Rotterdam „conformeerden”. Vervolgens kwam het college der kiezers in de vergadering, vergezeld door de overige 26 gecommitteerden uit de burgerij, met welke wethouders en raden, baljuw en schepenen en de drie secretarissen zich door de rijen der geschaarde schutterij naar de Groote kerk begaven. De stoet was als volgt samengesteld: 1. De plaatsmajoor, 2. Een detachement schutterij, 3. De kolonel met

zijn adjudant voorafgegaan door de vier provoosten der schutterij, 4. Vier boden met hun bussen, 5. De dertien kiezers, 6. De wethouders, 7. De raden, 8. De nieuwe raden, 9. De baljuw en de president-schepenen, 10. De schepenen, 11. De nieuw gekozen baljuw en schepenen, 12. De overige 26 kiezers en 13. Een detachement schutterij. Dit alles ging gepaard met klokgelui. In de kerk plaatsten de kiezers zich ter weerszijden van den preekstoel, de leden der regeering namen voor den stoel plaats. De Fransche volksrepresentanten en stafofficieren gingen terzijde zitten, daarna bedankte de voorzitter der kiezers, Beeldemaker, de provisoonele regeeringsleden uit naam der burgerij, stelde de nieuwe regeering aan en nam ieder lid de belofte af, onder toereiking der hand van broederschap, dit alles met een gepaste aanspraak vergezeld, die door wethouder Hartog en baljuw Woordhouder beantwoord werd, en hiermede was de plechtigheid, die door een „fraai muziek”, dat zich bij tusschenpoozen liet hooren, was opgeluisterd, geëindigd en keerde de stoet weer in gelijke orde door de geschaarde schutterij naar het stadhuis terug. Hiermede was het eerste tijdperk van revolutionnair bewind voor Rotterdam voorbij.

IEPZIEKTE IN 1644?

Aen Willem van der Stoop betaelt 476 gulden over leverantie van 1400 ypenboomen.

Stadsrekening-ordinaris van 1644-1645.